

FYLKESMANNEN
SØR-TRØNDELAG

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Sør-Trøndelag 2013-2016

Desember 2012

Innholdsfortegnelse

1	Sammendrag.....	4
2	Bakgrunn	6
3	Organisering	7
4	Jordbrukets totale miljøinnsats.....	7
4.1	Miljøprogram og kommunale tiltaksstrategier	7
4.2	Regionalt miljøprogram som del av Regionalt bygdeutviklingsprogram	8
4.3	Miljøplan på det enkelte gårdsbruk	8
5	Status for miljøtilstanden i jordbruket i Sør-Trøndelag	9
5.1	Innledning.....	9
5.2	Miljøplanarbeidet i Sør-Trøndelag.....	9
5.3	Jordvern.....	9
5.4	Kulturlandskap	10
5.4.1	Landskapsopplevelse.....	10
5.4.2	Friluftsliv og tilgjengelighet.....	11
5.4.3	Kulturminner og kulturmiljøer	12
5.4.4	Biologisk mangfold	14
5.5	Forurensing.....	16
5.5.1	Arealavrenning og vinderosjon	16
5.5.2	Punktutslipp.....	17
5.5.3	Plantevernmidler	17
5.5.4	Økologisk landbruk	19
5.5.5	Avfall.....	19
5.6	Klima.....	20
5.6.1	Utslipp til luft fra jordbruket	20
6	Visjon og hovedmål	21
6.1	Visjon	22
6.2	Hovedmål	22
7	Delmål, tiltak og virkemidler	22
7.1	Jordvern - delmål og tiltak/virkemidler.....	22
7.2	Kulturlandskap - delmål og tiltak/virkemidler	23
7.3	Biologisk mangfold - delmål og tiltak/virkemidler.....	23
7.4	Kulturminner og kulturmiljøer - delmål og tiltak/virkemidler	24
7.5	Friluftsliv og tilgjengelighet - delmål og tiltak/virkemidler.....	24
7.6	Avrenning til vassdrag og kyst – delmål og tiltak/virkemidler	24
7.7	Plantevernmidler og avfall – delmål og tiltak/virkemidler	25
7.8	Klima - delmål og tiltak/virkemidler.....	26
7.9	Delmål og tiltak/virkemidler som gjelder flere/alle hovedmål	26
8	Endringer av eksisterende tilskuddsordninger i RMP	26
8.1	Tilskudd til sommerbeite på øyer og holmer	27
8.2	Tilskudd til bratt areal	27
8.3	Tilskudd til prioriterte beitelandskap	28
8.4	Tilskudd til organisert beitebruk	29
8.5	Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark.....	30
8.6	Tilskudd til skjøtsel av kystlynghei.....	31
8.7	Tilskudd til bevaringsverdige husdyrraser	32
8.8	Tilskudd til seterdrift.....	33
8.9	Tilskudd til skjøtsel av setervoller	34
8.10	Tilskudd til hesjing.....	34
8.11	Tilskudd til skjøtsel av arkeologiske kulturminner på innmark	35
8.12	Tilskudd til vedlikehold av turstier i jordbrukets kulturlandskap	36

8.13	Tilskudd til endra jordarbeiding	37
8.14	Tilskudd til ugrasharving	39
9	Nye tilskuddsordninger i RMP	39
9.1	Spredning i vår/vekstsesong - prøveordning.....	39
9.2	Bruk av tilførselsslanger – prøveordning.....	40
10	Foreløpig budsjett for 2013	41
11	Kobling mellom RMP og SMIL.....	41
12	Retningslinjer for fordeling av SMIL-midler til kommunene.....	42
13	Ivaretagelse av informasjon/kommunikasjon knytta til RMP.....	42

1 Sammenheng

Regionalt miljøprogram for landbruket i Sør-Trøndelag ble innført fra 2005, og er revidert i 2008 og 2012.

Med bakgrunn i Meld. St. 9 «Velkommen til bords», Landbruks- og matmeldingen, skal det utarbeides regionale bygdeutviklingsprogram for alle fylkene. Regionalt miljøprogram skal inngå som ett av tre delprogram i det regionale bygdeutviklingsprogrammet. De to andre delprogrammene er regionalt næringsprogram og regionalt skog- og klimaprogram. I den forbindelse har vi ved denne revideringen døpt om miljøprogrammet ved å erstatte ”landbruket” med ”jordbruket”. Regionalt miljøprogram for jordbruket stemmer bedre overens med det faktiske innholdet.

Statens landbruksforvaltning har gitt føringer for revideringen gjennom Nasjonalt miljøprogram. Her blir det stilt forventninger om økt målretting av de regionale miljøprogrammene og tilpasninger til en nasjonal RMP-meny for tilskuddsordningene. Det blir henvist til Landbruks- og matmeldingen, der områder som omtales og som bør vektlegges i miljøprogrammet er naturmangfold, klima og vannmiljø.

Proessen med revidering av Regionalt miljøprogram for Sør-Trøndelag er organisert med Regionalt landbruksforum som overordna organ, ei ressursgruppe og ei intern arbeidsgruppe hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Det har kommet innspill og tilbakemeldinger fra kommuner med flere underveis.

Miljøinnsatsen i jordbruket har vært stor over mange år. SMIL-midler, miljøplan og regionalt miljøprogram har blitt innført. Likevel gjør strukturendringer, sentralisering, teknologisk utvikling, klimaendringer osv. at behovet for miljøinnsats ikke blir mindre med årene.

Følgende hovedmål er formulert gjennom revideringa av Regionalt miljøprogram i 2012:

- Jordvern – Bidra til et sterkt jordvern, slik at arealressursene sikres for framtidige generasjoners behov og økt matproduksjon.
- Kulturlandskap – Forvalte kulturlandskapet på en miljømessig god måte gjennom aktiv landbruksdrift.
- Forurensing – Bidra til bruk av miljøvennlige driftsmetoder i landbruket, for å styrke næringas totale miljøinnsats.
- Klima – Begrense utslipp av klimagasser til luft.

Følgende tilskuddsordninger vil være gjeldende i Sør-Trøndelag fra og med 2013:

Kulturlandskap

- Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap (tidligere sommerbeite på øyer og holmer, samt beiting av bratt areal)
- Skjøtsel av bratt areal (tidligere slått av bratt areal)
- Drift av beitelag (tidligere organisert beitebruk)

Biologisk mangfold

- Skjøtsel av slåttemark – utvalgte naturtyper (tidligere skjøtsel av gammel kulturmark - slått)
- Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer (tidligere skjøtsel av gammel kulturmark - slått)
- Beite av biologisk verdifulle arealer (tidligere skjøtsel av gammel kulturmark - beite)
- Skjøtsel av kystlynghei (benevnelse som tidligere)
- Beite av kystlynghei (tidligere skjøtsel av kystlynghei)

- Bevaringsverdige husdyrraser (benevnelse som tidligere)

Kulturminner og kulturmiljøer

- Ulike ordninger som går på setring (benevnelse omtrent som tidligere)
- Skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap (tidligere skjøtsel av setervoller)
- Hesjing (benevnelse som tidligere)
- Ulike ordninger som går på automatisk fredete kulturminner (tidligere skjøtsel av arkeologiske kulturminner på innmark)

Friluftsliv og tilgjengelighet

- Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet (tidligere vedlikehold av turstier i jordbrukets kulturlandskap)

Avrenning til vassdrag og kyst

- Ingen/utsatt jordarbeiding (tidligere endra jordarbeiding – stubbåker)
- Direktesådd høstkorn (tidligere endra jordarbeiding – direktesådd høstkorn)
- Fangvekster sådd sammen med vekster (tidligere endra jordarbeiding - fangvekster)
- Fangvekster etter høsting (tidligere endra jordarbeiding - fangvekster)
- Grasdekt vannvei (tidligere endra jordarbeiding – grasdekte vannveier/striper)
- Vegetasjonssone (tidligere endra jordarbeiding – grasdekte buffersoner)

Plantevernmidler og avfall

- Ugrasharving (benevnelse som tidligere)

Utslipp til luft

- Bruk av tilførselsslanger (ny prøveordning)
- Spredning i vår/vekstsesong (ny prøveordning)

Totalpotten for Sør-Trøndelag er 24,6 mill. kr for 2013, noe den har vært de siste årene. Med bakgrunn i nytt hovedmål om klima foreslår vi å bruke en noe større andel av midlene på forurensning og klima – fra 33 % til 37 %, og tilsvarende mindre på kulturlandskap enn tidligere. Med dette blir satsene for ugrasharving, grasdekte vannveier og vegetasjonssoner, samt ingen/utsatt jordarbeiding på arealer med stor eller svært stor erosjonsgrad høyere. Videre velges det ut 1-3 relativt godt dokumenterte vassdrag i fylket som har utfordringer med vannkvaliteten og der husdyrgjødsel utgjør en vesentlig belastning. Bønder som driver engarealer i nedslagsfeltet til disse vassdragene kan søke om tilskudd for å få ut gjødsla i vår/vekstsesong og, som et tillegg til dette, bruk av tilførselsslanger.

I tillegg til disse ordningene forslår vi å styrke seterdrifta i fylket ved å øke tilskuddssatsen til disse ordningene. Selv om RMP-tilskudd trolig ikke er nok til å forhindre nedgang i antall setre, kan det være et av flere bidrag for å få de som driver til å fortsette. Også satsen for slåttemark foreslås økt.

Midler til disse satsingene hentes først og fremst fra tilskuddsordningen ”prioriterte beitelandskap” som avvikles fra og med 2013 og fra hesje-ordningen som videreføres, men med halve satsen. Tilskuddsordningen ”vedlikehold av turstier” vil bli avviklet fra og med 2014, da vi mener SMIL-ordningen kan ivareta samme formål på en bedre måte.

Ellers er det en del mindre endringer i de fleste tilskuddsordninger, stort sett som følge av tilpasninger til nasjonal RMP-meny.

2 Bakgrunn

I Jordbruksoppgjøret 2003 ble avtalepartene enige om at det skulle etableres et nasjonalt miljøprogram fra 2004, og regionale miljøprogram i hvert fylke fra 2005, med virkemiddelpakke. Den overordna hensikten med miljøprogrammene var å øke målrettinga av miljøarbeidet i landbruket og gjøre næringas miljøinnsats mer synlig. Det regionale miljøprogrammet (RMP) er tidligere evaluert og revidert i 2007-2008.

Bærekraftig landbruk framgår som et av hovedmålene i Meld. St. 9 (2011-2012) «Velkommen til bords», Landbruks- og matmeldingen. Norsk landbruk produserer miljøgoder som kulturlandskap og biologisk mangfold, og bidrar til opptak og lagring av karbon. Samtidig kan norsk landbruk påvirke det biologiske mangfoldet i negativ retning og er selv en kilde til forurensning av luft, jord og vann. Produksjonen må tilpasses de rammene som naturen selv setter, og landbruket må ta sin del av ansvaret for å redusere forurensning og klimagassutslipp, og for å ivareta det biologiske mangfoldet.

Med bakgrunn i Meld. St. 9 skal det utarbeides regionale bygdeutviklingsprogram for alle fylkene. Regionalt miljøprogram skal inngå som et av tre delprogram i det regionale bygdeutviklingsprogrammet. De to andre delprogrammene er regionalt næringsprogram og regionalt skog- og klimaprogram. I den forbindelse har vi ved denne revideringen døpt om miljøprogrammet ved å erstatte "landbruket" med "jordbruket". Med jordbruk mener vi her dyrking av jordbruksvekster og hagebruksvekster og husdyrhold. Regionalt miljøprogram for jordbruket stemmer bedre overens med det faktiske innholdet. For 2013 vil Sør-Trøndelag ha 24,6 mill kr til disposisjon for RMP-tilskudd.

Statens landbruksforvaltning har gitt føringer for revideringa gjennom Nasjonalt miljøprogram. Her blir det stilt forventninger om økt målretting av de regionale miljøprogrammene. Det henvises til Landbruks- og matmeldingen, der områder som omtales og som bør vektlegges i miljøprogrammet er naturmangfold, klima og vannmiljø. Det legges opp til at tilskuddsordningene i de regionale miljøprogrammene skal velges fra en meny som vil bidra til samordning mellom fylkene og tilrettelegge for elektronisk søknads- og saksbehandlingssystem (eStil) som blir tatt i bruk i 2013. Tiltak i RMP skal stedfestes, med dokumentasjon i kart som legges ved alle søknader.

Siden forrige revidering har naturmangfoldloven trådt i kraft. Loven har som formål å ta vare på naturmangfold gjennom bærekraftig bruk og vern. Loven gjelder for all natur og omfatter alle tiltak og aktiviteter som berører naturmangfoldet. Naturmangfoldloven har betydning der natur berøres, både for landbruksforvaltningen og utøverne i næringen. Prinsippene i naturmangfoldloven retter seg primært mot å unngå utilsiktede belastninger som følge av annen aktivitet. Ved utforming av miljøprogram og miljøtilskudd i jordbruket, må angrepsvinkelen være noe annerledes. I RMP vil naturmangfold være et formål (blant flere) for bestemte tilskudd, og ivaretagelsen av prinsippene i loven må tilpasses dette. Virkemidlene knyttet til naturmangfold er under utvikling. Av særlig relevans for jordbruket er vektleggingen av "utvalgte naturtyper" og "prioriterte arter" som kan befinne seg i kulturlandskapet. Til disse er det knyttet en tilskuddsordning som miljøvernmyndighetene administrerer. Tiltak i de utvalgte naturtypene slåttemark og slåttemyr er dessuten allerede innarbeidet i vårt regionale miljøprogram.

En av de store utfordringene verden nå står overfor er menneskeskapte utslipp av klimagasser, som bidrar til drivhuseffekt og global oppvarming. Jordbruket står for om lag 8 prosent av de samlede klimagassutslippene i Norge. En føring fra Statens landbruksforvaltning i forbindelse med revideringen er at klima skal innarbeides i formålet og mulige ordninger vurderes i den forbindelse.

Vannforskriften har som mål at man i alle vannforekomster minst skal opprettholde eller oppnå miljømålet «god økologisk tilstand». Sterkt modifiserte vannforekomster (SMVF) er så påvirket av samfunnsnyttige fysiske inngrep at miljømålet «god økologisk tilstand» ikke med rimelighet kan oppnås. SMVF er ikke et unntak, men en egen kategori med egne tilpassede økologiske miljømål som tar hensyn til det fysiske inngrepet. Miljømålet for SMVF kalles «godt økologisk potensial». Det er imidlertid et krav om minst like god kjemisk tilstand som for naturlige vannforekomster. De fleste landbruksbekker vil nok havne i kategorien for naturlige vannforekomster og man må jobbe for å oppnå miljømålet for «god økologisk tilstand».

3 Organisering

Proessen med revidering av Regionalt miljøprogram for Sør-Trøndelag har, som tidligere, vært organisert med Regionalt landbruksforum som overordna organ, ei ressursgruppe og ei intern arbeidsgruppe hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Det har kommet innspill og kommentarer til utkast fra kommuner med flere, på fire regionmøter i vår og pr. e-post.

Regionalt landbruksforum består av representanter fra Sør-Trøndelag Bondelag, Sør-Trøndelag Bonde- og Småbrukarlag, Kommunenes sentralforbund, Allskog, Innovasjon Norge, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag (landbruksdirektør og miljøverndirektør). Regionalt landbruksforum har gjennom revideringen kommet med gode innspill. Disse er vurdert og en del er tatt med i det videre arbeidet. Vi vil i det videre arbeidet søke å styrke kontakten på regionalt nivå mot blant annet NTNU og BIO-gass miljøet på Ørlandet.

Ressursgruppa består av representanter fra kommunal landbruksforvaltning, landbruksrådgivinga, faglagene, kulturminnevernet hos Sør-Trøndelag fylkeskommune og representanter fra både miljøvernavdelinga og avdeling for landbruk og bygdeutvikling hos Fylkesmannen.

Arbeidsgruppa har bestått av fagpersoner hos Fylkesmannens miljøvernavdeling og avdeling for landbruk og bygdeutvikling.

Fylkesmannen har fastsatt det Regionale miljøprogrammet etter samråd med Sør-Trøndelag Bondelag og Sør-Trøndelag Bonde- og Småbrukarlag, gjennom Regionalt landbruksforum. Avtalepartene har i eget møte godkjent rammer og prosess for valg av tiltak i RMP-menyen. Denne godkjenningen erstatter den tidligere sentrale godkjenningen av det enkelte fylkes program. SLF går likevel gjennom programmene for å se at de er i samsvar med nasjonalt miljøprogram og forutsetningene i RMP-menyen.

4 Jordbrukets totale miljøinnsats

4.1 Miljøprogram og kommunale tiltaksstrategier

Miljøinnsatsen i jordbruket skjer på flere nivå. I *nasjonalt miljøprogram*, utarbeidet av Statens landbruksforvaltning (SLF) og godkjent i Landbruks- og matdepartementet, er det nedfelt nasjonale mål med tilhørende generelle virkemidler. Retningslinjene for de *regionale miljøprogrammene* er nedfelt i nasjonalt miljøprogram.

De regionale miljøprogrammene skal beskrive regionale utfordringer og ses i sammenheng med bruken av *de kommunale SMIL-midlene (midler til spesielle miljøtiltak i jordbruket)*. Kommunene skal i samråd med lokale faglag utarbeide *tiltaksstrategier*, som beskriver utfordringer og prioriteringer av miljøtiltak (herunder organisert beitebruk) i kommunen,

tiltak som blant annet kan finansieres med SMIL-midler. En sammenheng i bruken av kommunale og regionale midler skal føre til en tydeligere og bedre miljøeffekt.

I nasjonalt miljøprogram heter det at ”Fylkesmannen skal bruke RMP-arbeidet som en arena for å samordne RMP-tiltak og tiltak som ivaretas gjennom SMIL-ordningen”. Utfordringer som kommer fram i regionale miljøprogram bør med andre ord synliggjøres i tiltaksstrategiene, men kommunene, i samråd med faglagene lokalt, gjør prioriteringene.

Fylkesmannen skal gjennom RMP-arbeidet styrke samhandlingen med kommunene på landbruksområdet. Dette skal, som tidligere, gjøres ved å synliggjøre geografisk fordeling av tiltakene i RMP og ved å bidra til at RMP følger opp med tilskudd til årlig skjøtsel og vedlikehold der kommunen har innvilget tilskudd til investeringer.

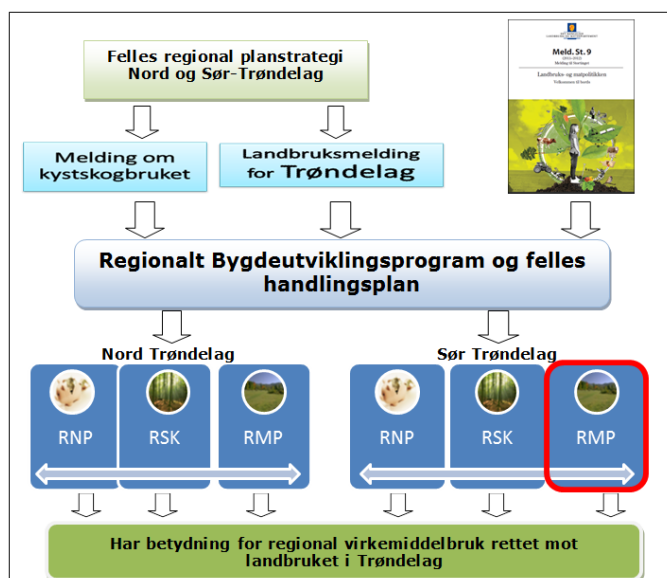
4.2 Regionalt miljøprogram som del av Regionalt bygdeutviklingsprogram

Som et ledd i en mer regionalt tilpasset landbruks- og matpolitikk, skal det opprettes regionale bygdeutviklingsprogram, jf. Meld. St. 9. De Regionale bygdeutviklingsprogrammene skal bidra til å styrke og samordne det regionale nærings- og miljøarbeidet på landbruks- og matområdet, og bidra til økt mobilisering av lokale ressurser og til å bygge opp under den lokale vekstkraften. Ansvar for å lede arbeidet med å utvikle og gjennomføre det Regionale bygdeutviklingsprogrammet er lagt til Fylkesmannen.

De Regionale bygdeutviklingsprogrammene skal inneholde regionale planer og virkemidler for å fremme landbruksbasert næringsutvikling og målrette miljø- og klimaarbeidet i sektoren, og bestå av følgende tre hovedelementer:

- Regionale næringsprogram (RNP)
- Regionale miljøprogram (RMP)
- Regionalt skog- og klimaprogram (RSK)

Figuren under viser RMP for Sør-Trøndelag sin plass i systemet med planer og programmer på regionalt nivå.

4.3 Miljøplan på det enkelte gårdsbruk

I norsk landbruk står ønsket om en miljøvennlig produksjon sterkt. I tillegg til produksjon av mat og fiber, er et variert og attraktivt kulturlandskap et av norsk landbruks viktige ”produkter” overfor samfunnet. Næringa har også en viktig oppgave ved at den ivaretar produksjonsgrunnlaget, slik at målet om økt matproduksjon kan nås.

Det er den enkelte gårdbruker som forvalter natur- og kulturverdiene i landbruket, og det er på det enkelte gårdsbruk at miljøinnsatsen i landbruket skal gjennomføres. I 2004 ble det innført krav om miljøplan på alle bruk som mottar produksjonstilskudd i jordbruket. Gjennom miljøplan blir det økt fokus på miljøverdiene og -utfordringene på gården. Miljøplan blir på den måten en operasjonalisering av miljøinnsatsen i jordbruket.

5 Status for miljøtilstanden i jordbruket i Sør-Trøndelag

5.1 Innledning

Status er inndelt i fire hovedtema; jordvern, kulturlandskap, forurensing og klima. Hovedtemaene er videre utdypet gjennom ei inndeling i faglige emner.

Det er til dels vanskelig å dokumentere status for en del av temaene som vi har ønsket å belyse. Årsaken til dette er at nasjonale instanser som Mattilsynet, Bioforsk og SFT som regel utfører nasjonale undersøkelser og oversikter. Det er i tillegg mangel på systematiske registreringer av kulturlandskapselementer i form av kulturminner, biologisk mangfold, stier m.m. Innen forurensingsområdet er flere oppgaver blitt delegert til kommunene. Det finnes derfor ingen fylkesoversikt over erfaringer med håndtering av disse oppgavene. Vi har benyttet oss av den statistikken og litteraturen som er tilgjengelig på fylkesnivå, samt tatt utgangspunkt i inntrykk av miljøtilstanden som deltagere i arbeidsgruppa hos Fylkesmannen, ressursgruppa og Regionalt landbruksforum har. I tillegg har vi henvendt oss til kommunene for å få oversikt over forhold der de sitter med førstehånds kunnskap.

5.2 Miljøplanarbeidet i Sør-Trøndelag

Miljøplan ble godt mottatt i Sør-Trøndelag, men er fortsatt ikke tatt i bruk fullt ut.

Det er brukt mye ressurser på miljøplanarbeidet gjennom mange år og interessen for opplæring innen dette feltet må sies å ha vært god. Likevel viser kontrollarbeidet i forbindelse med produksjonstilskudd og KSL-revisjonen at situasjonen ikke er tilfredsstillende. Gjennomsnittlig ca. 25 % fikk avvik på miljøplanen sin ved KSL-revisjon i Sør-Trøndelag i 2011. De fleste avvikene gikk på gjødselplaner, herunder jordprøver, samt sjekklista. Det virker som om mange gårdbrukere som tidligere har gått på kurs ikke har fulgt opp med årlig oppdatering av planen. Derfor har Fylkesmannen, landbruksrådgivinga og kommuner i fylket hatt "en ny giv" på miljøplanarbeidet i 2012 med omfattende kursvirksomhet og noe individuell rådgiving. Interessen har vært overveldende, og vi kommer til å fortsette med dette til neste år.

5.3 Jordvern

Det er bred politisk enighet om et sterkt jordvern på nasjonalt nivå, men omdisponeringen av dyrka mark er fortsatt stor, spesielt i Trondheimsregionen.

Nasjonal jordvernpolitikk har i de siste årene blitt konkretisert og styrket gjennom ulike stortingsmeldinger. Det er bred politisk enighet om betydningen av et sterkt jordvern. Dette går fram av både St. meld. nr. 29 (1996-97), *Regional planlegging og arealpolitikk*, og Meld. St. 9 (2011-2012), *Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords*. Regjeringen forventer en strengere praksis i kommunene når det gjelder jordvern, og reduksjon i omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord. Dette går fram i brev datert 19.11.2010 fra Miljøverndepartementet og Landbruks- og matdepartementet til kommunene, fylkeskommunene og fylkesmennene.

Av St. prp. nr. 1 (2007-2008) fra Landbruks- og matdepartementet, går det fram at sikring av verdifulle jordbruksareal og kulturlandskap er høyt politisk prioritert, og et viktig element i den nasjonale miljøvernpolitikken. Det understrekes at dyrka og dyrkbar jord er grunnleggende for å sikre matforsyningen på kort og lang sikt. Fokus på jordvernet er også nedfelt i St. meld. nr. 16 (2008-2009) *Nasjonal transportplan 2010-2019*, hvor hensynet til jordvernet står sentralt i regjeringens arbeid med å utvikle transportsystemet.

Dyrka og dyrkbar jord er en vesentlig bidragsyter til landbrukets totale karbonlager, og den årlige karbonbindingen gjennom fotosyntesen er estimert til 2,8 mill tonn C. Nedbygging av dyrka og dyrkbar jord bidrar derimot til frigjøring av karbon og reduserer det årlige bindingen.

Avgangen av dyrka og dyrkbar jord har de siste fem årene variert mellom 900 og 2000 dekar. I 2011 ble det omdisponert i overkant av 1100 dekar dyrka og dyrkbar jord, der kommunene i Trondheimsregionen sto for over 60 % av den totale omdisponeringen. Gjennom samarbeidet i IKAP (Interkommunal arealplan) i Trondheimsregionen er kommunene enige om en felles utbyggingspolitikk for nærings- og boligareal, for å redusere forbruket av dyrka og dyrkbar jord i utbyggingsøyemed.

Det er først og fremst kommunene som plan- og landbruksmyndighet som har ansvaret for å nå de nasjonale målene på dette området. For å nå målet om økt matproduksjon, må kommunene være svært kritisk til hva man omdisponerer dyrka mark til. Det skal være samfunnsinteresser av stor vekt som ligger til grunn for omdisponering av dyrka mark. Vurdering av behov og alternative løsninger til å ta i bruk dyrka mark bør være sentralt i kommunens planlegging og vurderinger.

5.4 Kulturlandskap

5.4.1 Landskapsopplevelse

Et variert og mangfoldig kulturlandskap gir muligheter for opplevelser og rekreasjon. Gjengroing forringer landskapsopplevelsen mange steder i fylket.

Et variert og mangfoldig kulturlandskap gir muligheter for opplevelser og rekreasjon. Undersøkelser viser at kulturlandskapet er viktig for folk. Landskapsopplevelsen bidrar til stedstilknytning og identitetsfølelse, og kan dessuten ha et økonomisk aspekt, knyttet til for eksempel bokvalitet og reiseliv. Landbruket kan gjennom en god forvaltning av kulturlandskapet og synliggjøring av denne innsatsen oppnå alliansebygging og økt samfunnsinteresse for opprettholdelse av landbruket.

5.4.1.1 Åpent landskap

Å holde kulturlandskapet åpent er en stor utfordring rundt om i hele landet, også i Sør-Trøndelag. Gjengroingen skjer i både innmark og utmark, og spesielt den tidligere lysåpne overgangssonen mellom innmark og utmark, er mange steder blitt tett skog.

Når landskapet gror igjen, endres landskapsbildet. Vi får mindre oversikt, og naturminner som for eksempel raviner og dødisgroper blir ikke lenger synlig. Det samme skjer med kulturminner, som for eksempel gravhauger og hustufter. Langs veikantene sperrer krattskogen for utsikten til landskapet. Fremkommeligheten blir mindre, biologisk mangfold knyttet til lysåpne kulturmarker trues og kunnskap om tidligere tiders driftsformer og en del av vår kulturhistorie går tapt.

En del områder i fylket vil det være svært viktig å holde åpne og i hevd, for eksempel fordi de har store biologiske eller kulturhistoriske verdier knyttet til seg. Noen områder er ekstra krevende å holde i hevd, som bratte arealer eller arealer på øyer og holmer.

5.4.1.2 Beiting

Antall beitedyr og lokaliseringa av beitedyrene er avgjørende for å holde landskapet åpent. Å se dyr på beite er også en landskapsopplevelse i seg selv. Mange grender har hatt en dramatisk nedgang i antall beitedyr, og gjengroinga er i dag omfattende. Strukturutviklinga med overgang fra mindre bruk til samdrift kan også resultere i mindre beiting.

Antall beitedyr totalt i fylket har gått noe ned de siste 50 åra. Dette gjelder særlig for melkekyr. I 2011 var det knapt 23 000 melkekyr i fylket. Dette er mer enn ei halvering fra 1949. Antallet ammekyr har de senere årene ligget stabilt på ca. 4 000. Sauetallet i fylket har gått noe opp og ned. Sett over år er det små endringer fra i overkant av 67 000 dyr vinteren 2002/2003 til knapt 67 000 dyr vinteren 2011/2012.

Sau er av særlig betydning for å holde utmarka åpen. I de viktigste sauekommunene går også ofte storfeet fritt i utmarka. Noe av gjengroinga vi ser i dag, skjer i utmarka. Utmarksbeitene gror igjen både på grunn av manglende beiting og for lavt beitetrykk.

Mange saueholdere, men også storfeholdere, samarbeider om bruk av utmarksbeite i organiserte beitelag. Omlag 86 % av sauene og 25 % av storfeet som beiter på utmark blir sluppet i beitelag (2011). Denne prosentandelen har økt de senere årene.

5.4.1.3 Areal i drift

Antall driftsenheter har minnet jevnt de siste 50 åra, samtidig som gjennomsnittsstørrelsen per driftsenhet har økt. På midten av 80-tallet var det i overkant av 6000 jordbruksforetak i fylket og gjennomsnittsstørrelsen på brukene var 110 dekar dyrka mark. I 2011 var antallet jordbruksforetak sunket til ca. 3400 foretak og gjennomsnittsstørrelsen på brukene var økt til 230 dekar.

Det er hovedsakelig de små driftsenhetene som har gått ut av bruk. Utviklingen med færre og større driftsenheter gjør at de mest lettdrevne jordbruksarealene ofte brukes mer intensivt, mens de mer tungdrevne arealene går ut av bruk og gror igjen eller omdisponeres. De tungdrevne arealene kan ha stor betydning for det biologiske mangfoldet.

Utviklingen med færre og større driftsenheter har også gjort at mye av produksjonen i dag foregår på leid jord. I en del tilfeller er det problemer med å få inngått langsiktige leieavtaler, noe som gjør at man ikke ønsker å investere i tiltak som forbedrer jordkulturen. Dette resulterer i neste omgang i at de aktuelle arealene blir mindre interessante å drive.

5.4.1.4 Fysiske inngrep og endret arealbruk

Fysiske inngrep og endret arealbruk i kulturlandskapet kan også ha stor betydning for landskapsopplevelsen. Landskapsopplevelsen kan forringes ved nedbygging av landbruksarealer til andre formål, som boliger, hytter, veier, kraftgater etc. og ved tiltak som nydyrking og deponering av masser.

Sammenslåing av bruk og intensivering av lettdrevne jordbruksarealer medfører ofte et press på kantsoner, steingjerder og åpne grøfter i eiendomsgrensene. Fjerning av disse vil gi et mindre variert landskap. Der hvor arealpresset er stort, er det spesielt viktig hvordan man disponerer gjenværende grøntarealer.

5.4.2 Friluftsliv og tilgjengelighet

Det er behov for tiltak som øker tilgjengeligheten i kulturlandskapet.

Tilgjengeligheten til et kulturlandskap avhenger av beliggenheten i forhold til befolkningskonsentrasjoner og ferdselsårer. Mange kulturlandskap blir mye brukt i friluftssammenheng selv om de ikke er lett tilgjengelige.

For å bidra til at kulturlandskapet fremstår som et fellesgode, er det viktig å fremme tilgjengeligheten gjennom tiltak som rydding av stier og ferdselsårer, samt oppsetting av informasjonstavler og skilt. Det er mange steder fortsatt stort behov for tilrettelegging for allmennheten. Dette gjelder særlig i by- og tettstednære områder.

5.4.3 Kulturminner og kulturmiljøer

Landbruket forvalter store verdier i form av kulturminner og kulturmiljøer. Seterlandskapene i fylket er interessante kulturlandskap både i nasjonal og internasjonal sammenheng.

5.4.3.1 Automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner

Automatisk fredete kulturminner er spor etter menneskelig aktivitet eldre enn 1537 (reformasjonen) - fornminner, samt bygninger fra før 1650. Det kan ikke gjøres inngrep i dem uten at det er gitt tillatelse til det etter kulturminneloven.

Jernalderens gravfelt i jordbruksområdene i Norge har vært gårdsgravplasser. Praksisen med å bygge hauger over de døde har sammenheng med arveretten til jord og gård. Runeinnskrifter på bautasteiner fra jernalderen understreker dette. Noen innskrifter regner opp arvinger inntil 6 generasjoner bakover. Slik slektskapsregning må ha vært gjort for å fastslå arverettene til den døde og til de som reiste steinen. Også i middelalderen ble gravhauger brukt som markører for arverett. En kilde fra 1300-tallet oppgir at vitner i odelssaker skulle kunne regne sin slekt tilbake til hedensk tid og til dem som ligger i gravhauger. Man holdt rede på hvem som var gravlagt i hvilke hauger, sitt slektskap og særlig sin rett til odel fra dem. Ting tyder også på at det ble bygget haug for hver gang gården gikk i arv. Gravhaugene er gårdens fysiske hjemmelsbrev fra ei skriftløs tid, og derfor kulturminner sterkt knyttet til jordbruket.

Aktiv jordbruksdrift har i mange tilfeller positiv effekt på fornminnene ved at de fremheves når landskapet holdes åpent. Samtidig kan jordbruksdrift i form av f.eks. bygging av landbruksveier, pløying og nydyrking komme i konflikt med fornminnene. I Sør-Trøndelag finnes trolig minst 25 000 fornminner. Det er et nasjonalt mål at det årlige tapet av fornminner ikke skal overstige 0,5 prosent innen 2020. Det har vært en positiv holdningsendring i landbruket til fornminnene over tid og tilskuddsordningen i det regionale miljøprogrammet har også bidratt til dette.

Nyere tids kulturminner er datert til etter reformasjonen. Dette kan være bygninger og rester etter bebyggelse, tekniske anlegg i landskapet og synlige spor etter næringsdrift i skog og utmark. Store verdier blir allerede forvaltet på en god måte gjennom daglig drift og vedlikehold. Samtidig blir en del av disse kulturminnene fjernet eller er preget av forfall, da de ikke lenger brukes i den tradisjonelle drifta.

En del nyere tids kulturminner er freda ved vedtak etter kulturminneloven. Dette gjelder blant annet for om lag 400 bygninger i fylket, hvorav drøyt 100 ligger på Røros. Det kan også nevnes at det i SEFRAK-registeret, som er et landsdekkende register over bygninger eldre enn 1900, i sin tid ble registrert omkring 24 000 bygninger i fylket. En stor del av den eldre bygningsmassen er knyttet til landbruket.

Landsomfattende kontrollregistreringer, blant annet fra Melhus, viser et årlig tap av SEFRAK-bebyggelsen på om lag 1 %. Dette gjelder også landbruksbebyggelse. Disse tallene er trolig representative for alle kommunene i vårt fylke, selv om tapstallene kan være høyere i pressområder nær bysentra enn i utkantområder og spredt bebygde områder. De aller fleste kulturminner er ikke freda, enten fordi de ikke er gamle nok, eller fordi de ikke er blitt vurdert i en slik sammenheng. Dette betyr ikke at de ikke er verdifulle, som enkeltobjekter og/eller

som en del av et landskap. Det er dessuten mangel på systematiske registreringer av ulike kulturminner i fylket.

5.4.3.2 *Kulturmiljøer*

Seteranlegg og setergrender

Seterlandskapene i fylket er interessante kulturlandskap både i nasjonal og internasjonal sammenheng. Miljøverdiene knytter seg til det åpne landskapsbildet, kulturhistorien, kulturmiljøet og den gamle kulturmarka, og stadig flere søker opplevelser i slike landskap. Noen seterbrukere satser derfor på matsalg og turisme i tilknytning til seteranleggene.

En antar at det rundt år 1900 var ca. 90 000 setre i drift (melkeproduksjon) på landsbasis. I 2003 var det totale antall setre i landet ca. 1 470 og av disse var ca. 1 000 tradisjonelle enkeltsetre. I Sør-Trøndelag hadde vi i 2003 totalt 159 setre, hvorav 104 var tradisjonelle enkeltsetre. Fjellområdene i innlandet er det viktigste området for enkeltsetre i Sør-Trøndelag. Enkeltsetre drives nesten uten unntak på gamle setervoller i tradisjonsrike seterområder.

Det var ei sterk satsing på å bygge ut fellessetre på 60- og 70-tallet. Disse er i stor utstrekning lokalisert i randsonen til gårdsbrukene i bygda, og ble startet ved at områder ble dyrket opp for å brukes til beiter. I de fleste tilfellene har buskapen beitet bare i disse inngjerda områdene. Noen av fellessetrene er i praksis fellesbeiter eller sommersamdrifter. I enkelte tilfeller har imidlertid fellessetrene blitt etablert på gamle setervoller og en del av fellessetrene er tradisjonelle setre. Mange fellessetre er av stor betydning for opprettholdelse av melkeproduksjonen på gårdsbrukene som er tilknyttet dem, og for samarbeid mellom gårdbrukerne.

Som tabellen under viser, er det ingen positiv utvikling når det gjelder antall setre i fylket. Antall bruk som driver med husdyr har gått jevnt nedover de siste 50 åra. Samtidig har det blitt etablert flere samdrifter, og melkeroboten er etter hvert blitt mer vanlig. Disse faktorene påvirker antall aktive seterbruk i negativ retning. I takt med nedgangen i antall husdyrbruk er også tilgangen på beiteareal i lavlandet blitt større. For enkelte kan det være mer attraktivt økonomisk sett å slippe dyra på beite i mer høyproduktive områder her enn i ofte mer marginale områder i fjellet. Tilskuddet til seterdrift slik det er i dag er ikke tilstrekkelig for å snu disse trendene.

Antall setre i Sør-Trøndelag, 1995-2011

År	1995	1999	2003	2004	2005	2006	2007	2011
Enkeltsetre, antall	122	115	104	100	104	109	109	84
Fellessetre, vanlige, antall	50	61	58	57	39	35	33	20
Fellessetre i tradisjonelle seterområder	-	-	-	-	15	22	23	19
Totalt, antall	172	176	162	157	158	166	165	123

Seterdalene i Budalen er på bakgrunn av sine kulturlandskapskvaliteter plukket ut som et av 22 utvalgte kulturlandskap i jordbruket i Norge, se mer på www.utvalgtekulturlandskap.no.

Gårdstun og grender, byggeskikk

Gårdstunene har fått forskjellig form i ulike deler av landet, og i ulike typer landskap. Trøndelag er kjent for sine rektangelforma tun - firkanttun - med lysmalte trønderlåner og rødmalte driftsbygninger. Andre tunformer som kan forekomme er klyngetunet og rekketunet. To-tunsanlegget, med hus for folk og for fe i hvert sitt tun, har også vært brukt i Trøndelag.

På de fleste gårder har det gjerne stått sommerfjøs i grensa mellom innmark og utmark. Her finner man også fortsatt en del høyløer. På kysten er det ikke så mange sommerfjøs igjen.

Naust ved kyst, fjord og ved de store sjøer i lavland og fjell, er også en del av landbrukets kulturlandskap.

I takt med moderniseringen av landbruket, har det foregått endringer av den tradisjonelle bygningsmassen. Nye bygninger tilpasset nye behov har kommet til og har delvis erstattet den opprinnelige bygningsmassen. En ny utfordring er de store driftsbygningene som nå bygges som svar på effektivitetskravet i landbruket. Enkelte velger å plassere disse i tunet, mens andre plasseres for seg selv. Begge deler påvirker landskapet i stor grad. Plasseringen av de store driftbygningene har også betydning for beiting og gjengroingsproblematikken. Samtidig blir de opprinnelige driftsbygningene ofte overflødige.

Strukturendringene i landbruket har bidratt til at enkelte gårdstun og grender har blitt fraflyttet, mens for andre fortsetter bosettingen, men ikke drifta. Resultatet er en stor, ledig bygningsmasse, ofte av høy antikvarisk verdi, som står i fare for å forfalle dersom den ikke blir tatt i bruk til andre formål. På bakgrunn av dette har vi i Sør-Trøndelag siden 2010 hatt prosjekter om ny bruk eller videreføring av eksisterende bruk av ledige landbruksbygninger, gjennom det nasjonale programmet for landbruksbygg og kulturlandskap. Det nasjonale programmet omhandler også temaet nye landbruksbygg og kulturlandskap og utvikling av metoder og retningslinjer for kartlegging av kulturhistorisk viktige landbruksbygg.

5.4.3.3 Samiske kulturminner/kulturmiljø

I fylket vårt har vi både norsk og samisk kultur. Landbruket i fylket består av jordbruk, skogbruk og reindrift, samt tilleggsnæringer i tilknytning til disse næringene. Det er derfor naturlig å ta med samiske kulturminner/kulturmiljø i denne sammenhengen. En finner mange landskap med spor etter reinnomadismen i Sør-Trøndelag, som gammetufter, reintrøer, melkegroper og vannkilder som en kan si representerer den "tradisjonelle" formen for reindrift, og tilsvarer epoken før den ekstensive reindriften. En del av disse landskapene gror igjen, noe som gjør at kultursporene blir mindre synlige.

Etter hvert gikk mange samer over til reindrift og jordbruk i kombinasjon og ble delvis bofaste. Vi finner gårdsanlegg fra den tiden bl.a. på Røros. Rørosmuseet har den senere tid satt fokus på samisk bygningsvern. Samiske kulturminner eldre enn 100 år, inkludert samiske bygninger, er automatisk fredet.

5.4.4 Biologisk mangfold

I Sør-Trøndelag har vi en rekke kulturmarkstyper som i dag er truet av gjengroing eller intensiv drift. Rasjonalisering og effektivisering av drifta utgjør et press på småbiotoper og våtmark i jordbrukslandskapet.

5.4.4.1 Gammel kulturmark

Med gammel kulturmark menes vegetasjon utformet ved slått, beiting, styving, brenning eller andre tradisjonelle driftsformer gjennom flere hundre år. Marka er ikke pløyd og ikke, eller i liten grad, tilført gjødsel. Den er dominert av naturlig gras- og urtevegetasjon, og har et plante- og dyreliv som skiller seg fra det som er vanlig ellers i området. I Sør-Trøndelag finner vi kulturmarkstypene beitemark, slåttemark, slåttemyr, flommark og strandeng, kystlynghei og knauser/tørrbakker.

Slåttemark og slåttemyr er utvalgte naturtyper i henhold til naturmangfoldloven og staten har lagt fram en felles handlingsplan for disse to naturtypene. Det er etablert en egen tilskuddsordning for slike handlingsplaner, som miljøvernmyndighetene administrerer.

Kystlyngheiene er en kulturmarkstype på sterk tilbakegang lenger sør i Europa, men også i Norge har mye blitt borte. Norges internasjonale ansvar for bevaring av kulturmarkstypen er

stort og økende. I Sør-Trøndelag har vi fortsatt flere intakte områder med kystlynghei, som for eksempel Tarva i Bjugn, som NTNU Vitenskapsmuseet har vurdert til å være det mest bevaringsverdige området av kystlynghei på landsbasis, og som nå er ett av 22 utvalgte kulturlandskap i jordbruket i Norge, se www.utvalgtekulturlandskap.no.

De vanligste truslene for de gamle kulturmarkene er gjengroing og endring av vannhusholdning, jf. *Rapport om truede vegetasjonstyper i Norge*, NTNU. Gjengroing kommer i hovedsak som følge av nedlagt drift og gjødsling av tidligere ugjødslet mark. Endring i vannhusholdning kommer av mange ulike typer inngrep som grøfting, veibygging, forbygging, kanalisering osv. Også nedbygging er en vesentlig trussel. En del kulturmarker, som det ikke lenger er behov for i jordbruksdrifta, blir tilplantet med skog.

En har ingen fullstendig oversikt over de gamle kulturmarkene i fylket. Noen inngår i *Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag*, i biologisk mangfoldkartleggingene i kommunene eller som registreringer gjort i prosjektet *Oppfølging av særlig verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag*, som ble gjennomført hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag i perioden 2003-2006.

Skal man ta vare på det biologiske mangfoldet knyttet til de gamle kulturmarkene, må de drives så nært opp mot tradisjonell drift som mulig. Gjengrodd kulturmark må oftest restaureres før en kan sette inn jevnlig skjøtsel. Dersom den har vært gjengrodd i lang tid er det svært vanskelig å få tilbake den opprinnelige artsammensetningen.

5.4.4.2 Småbiotoper

Småbiotoper som kantsoner, åkerholmer, skogholt, gamle trær, bergknauser, steingjerder osv. er små artsrike "oaser" i et ellers ensartet landbrukslandskap. Spesielt i intensivt utnyttede og artsfattige landskap vil slike miljøer ha stor betydning for det biologiske mangfoldet. De er viktige som leveområder og spredningskorridorer. Småbiotopene trues av forhold som nedbygging, forsøpling, snauhogst, gjengroing, gjødsling, sprøyting, fragmentering og fjerning for å bedre arronderingen.

I jordbruket er det blitt mer bevissthet omkring disse verdiene, og i forbindelse med produksjonstilskudd stilles det krav til bevaring av kulturlandskapselementer. Innføringen av miljøplan har trolig også bidradd til det. Rasjonaliseringen og sammenslåingen av bruk gir derimot økt press på småbiotopene. Det eksisterer tilskuddsordninger for nødvendig skjøtsel av småbiotoper, men ingen rent driftsøkonomisk stimulans for å ta vare på dem.

5.4.4.3 Våtmark

Våtmark som myrområder, dammer, bekker og åpne grøfter var mer vanlig i tidligere tiders kulturlandskap. I forbindelse med effektiviseringen i landbruket ble mange myrer grøftet, dammer fylt igjen eller drenert vekk og bekker og åpne grøfter lukket.

Våtmarkene er viktige for plante- og dyrelivet. De har også en rekke andre viktige funksjoner, bl.a. som naturlige renseanlegg. Det eksisterer tilskuddsordninger for etablering og nødvendig skjøtsel av våtmark, og de senere årene har det blitt utført en del slike tiltak i fylket.

Stor salamander er en art som er knyttet til våtmark (dammer) og som er oppført som "sårbar" på Norsk rødliste for arter 2010. Lista gir en oversikt over arter som er vurdert til å ha begrenset levedyktighet i Norge over tid. Stor salamander er blitt foreslått som *prioritert art* i henhold til naturmangfoldloven. Det er etablert en egen tilskuddsordning, som miljøvernmyndighetene administrerer, for slike prioriterte arter, også stor salamander. Midlene skal i hovedsak gå til aktive tiltak. I tillegg kan det være aktuelt å målrette bruk av

landbruksforvaltningens, egne virkemidler og støtteordninger for å sikre en best mulig ivaretagelse av arter.

5.5 Forurensing

5.5.1 Arealavrenning og vinderosjon

Tilskuddsordninga *Endra jordarbeiding* har bidratt til reduksjon i tap av jord og næringsstoffer. Avrenningssituasjonen fra jordbruksarealene for fylket sett under ett er akseptabel, men i enkelte områder fører til belastning på elver og innsjøer.

Landbruket har de siste 25 årene gjort en stor innsats for å redusere avrenningsproblemet. Reduksjon av næringstapet fra dyrkamark har vært et fokusområde for landbruket, både gjennom frivillige ordninger og gjennom bruk av økonomiske og juridiske virkemidler. Fra 80-tallet har det vært vanlig at landbruksrådgivinga har utarbeidet gjødslingsplaner for sine medlemmer. I 1998 ble det innført krav om gjødslingsplan på alle bruk som mottok produksjonstilskudd (jf. *forskrift om gjødslingsplanlegging*).

Kravet om godkjent gjødslingsplan, samt fokus på husdyrgjødsel som en ressurs har medført en positiv bruk av denne ressursen. Nå er det mer vanlig å fordele husdyrgjødsel over store deler av gårdens areal, men det registreres imidlertid at leiejord med stor avstand til gården ofte blir gjødsel med bare mineralgjødsel.

Ifølge *Forskrift om gjødselvarer m.v. av organisk opphav* er det ikke tillatt å spre husdyrgjødsel på snødekket eller frossen mark og ikke i perioden fra og med 1. november til og med 15. februar. Spredning uten nedmolding skal skje så tidlig at det er mulighet for betydelig gjenvekst som høstes eller beites, og senest innen 1. september. Kommunene kan dispensere fra denne fristen, enten gjennom enkeltvedtak eller ved utarbeidelse av kommunal forskrift. En del gårdbrukere utvider driftsomfanget uten å følge opp med tilsvarende utvidelse av gjødsellageret. Dette fører ofte til behov for spredning av husdyrgjødsel seint i vekstsesongen. Det er nå igangsatt en gjennomgang av forskrift som regulerer lagring og spredning av husdyrgjødsel og av regelverket for gjødslingsplan.

I de seinere åra har stadig flere gårdbrukere med korndyrking praktisert redusert jordarbeiding om høsten eller venta med pløyinga til våren. Reduksjonen av høstpløyde arealer har en ønsket effekt på avrenning av næringsstoffer og på vannkvaliteten, samt på tapet av jordpartikler på grunn av vind, ved at åkeren blir liggende åpen i kun en kort periode om våren. I 1991 lå 19 % av kornarealet i stubb om våren, mens tilsvarende tall for 2010 var 52 % (jf. *SSB's Resultatkontroll Jordbruk 2010*). Dette er også positivt for de som bor i nærheten, samt for klimaet.

EU's rammedirektiv for vann er implementert i norsk lov gjennom vannforskriften som ble satt i kraft fra 1.1.2007. Formålet med vannforskriften er at man gjennom en helhetlig og økosystembasert forvaltning skal oppnå minst god kjemisk og god økologisk tilstand i alle vannforekomster. I denne prosessen er vannområdene Gaula og Nidelva nedstrøms Selbusjøen valgt ut som pilotområder, og utgjør 1. planperiode i Sør-Trøndelag. Disse vannområdene skal ha en måloppnåelse innen 2015. De resterende vannområdene utgjør Nea, Orkla, Søndre Fosen og Nordre Fosen og har samme målsetning innen 2021 (2. planperiode).

Jordbruksdrift kan gjennom erosjon og avrenning fra jordbruksareal føre til at vassdraga blir påvirket slik at de ikke blir egnet til for eksempel badevann eller drikkevann. Påvirkninger kan også føre til at biologisk mangfold i og langs vassdrag forskyves eller endres på en måte som gjør vassdragene uegnet til f.eks. gyting av anadrom fisk.

Det kan settes ulike miljømål for ulike vannforekomster gjennom kost-nytte-analyse av aktuelle tiltak. Arbeidet med tiltaksplaner for å følge opp vannforskriften er i gang, og det er viktig at alle jordbruksforetak aktiviseres for å gjøre de nødvendige tiltakene som skal til for å nå målet om god tilstand i vannforekomstene. For å få til lokal forankring må det lokale engasjementet stimuleres. Behovet for informasjon og for aktiv involvering er derfor stort.

Bioforsk har på oppdrag fra Statens landbruksforvaltning utarbeidet en tiltaksveileder for landbruket, som vil være til hjelp i arbeidet med tiltaksplaner. Videre har Bioforsk utarbeidet planleggingsverktøy (GIS-avrenning), som gjør det mulig å anslå effekten av aktuelle tiltak.

Vannanalyser fra bekker i vannområdene i 1. planperiode, viser tidels høye verdier for næringsalter og tarmbakterier der årsaken delvis kan være jordbruksdrift. Tilsvarende resultater fra vannområdene i 2. planfase begynner nå å komme inn. Enkelte steder er det liten eller manglende vegetasjonssone mellom vassdrag og jordbruksareal. Tiltak mot erosjon og bedre tilpasset fosforgjødsling er blant de mest aktuelle tiltak. Det er viktig at nye normer for fosforgjødsling raskt blir tatt i bruk i praksis.

Det er viktig at landbruksmyndighetene fokuserer på å bruke både administrative, økonomiske og juridiske virkemidler med sikte på å nå målet med vannforskriften. Hvis det viser seg at administrative og økonomiske virkemidler ikke er tilstrekkelige for å oppnå nødvendige forbedringer, vil Fylkesmannen vurdere å innføre forskrift som forbyr visse jordarbeidingsmetoder i enkelte områder.

I det nasjonale miljøprogrammet legges det til rette for en differensiering mellom vannområder hvor man allerede har dokumentert dårlig tilstand og hvor jordbruk utgjør en vesentlig belastning og andre vannområder. I vårt fylke har vi ikke god nok dokumentasjon til å foreta slik differensiering foreløpig.

5.5.2 Punktutslipp

Punktutslipp av næringsstoffer fra husdyrgjødsellager og siloer er redusert.

Punktutslipp fra husdyrgjødsellager og grassilo/rundballer er ikke tillatt i følge *Forskrift om gjødselvarer m.v. av organisk opphav*. Grunnet stor innsats fra landbruksnæringa er ikke dette noe stort problem lenger.

Det har de senere årene vært fokus på betongskader i driftsbygninger, blant annet gjennom Betongprosjektet i regi av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Syrepåvirkning av betong i grassiloer og pressaftavløp kan føre til skade med påfølgende forurensing. Surfôrsiloer av betong er nødvendig å syrevernbehandle. Også i gjødselkjellere hvor det lagres pressaft er det flere steder tegn på skader. Utslipp av pressaft og husdyrgjødsel vil kunne få store lokale miljøkonsekvenser. Skal punktutslipp og påfølgende miljøskader unngås, bør konstruksjonene inspiseres regelmessig.

Rundballeensilering har blitt en viktig konserveringsmetode for fôrvekster. På grunn av fortørking av fôret og mindre press, blir det langt mindre pressaft ved denne metoden enn ved konservering i silo.

5.5.3 Plantervernmidler

Med utgangspunkt i dagens krav anses ikke bruken av plantervernmidler å representere et forurensingsproblem i fylket, men alternative bekjempelsesmetoder bør tas i bruk der det er mulig.

Plantevernmiddelbruken er et område som landbrukets miljøinnsats blir målt på i befolkninga ellers. Praksis rundt bruk av plantevernmidler har endra seg de seinere årene. Den årlige omsetninga av plantevernmidler på landsbasis er mer enn halvert siden midt på 70-tallet. Økte plantevernmiddeavgifter, kravet om føring av sprøytejournal og krav om autorisasjon ved kjøp og bruk av kjemiske plantevernmidler, antas å ha hatt en reduserende effekt på bruken av kjemisk plantevern i landbruket. Ei dreining av salget mot lavdosemidler må også tilskrives betydning. Et annet forhold som har hatt betydning for miljøbelastningen, er at miljøskadelige plantevernmidler er blitt erstatta med mindre skadelige midler.

Mer leiejord, større og tyngre maskiner, dårligere dreneringstilstand og grasjord som brukes til korn har i sum medført agronomiske utfordringer, som til en viss grad er kompensert med økt bruk av plantevernmidler. Tilskuddsordninga med endra jordarbeiding - stubbåker har gitt økt bruk av rotugrasmidler og soppmidler.

JOVA-programmet i regi av Bioforsk og NIVA har en målestasjon for pesticider (plantevernmidler) i vann og vassdrag i Hotran i Levanger i Nord-Trøndelag. Her er 58 % av nedbørsfeltet dyrkamark, med produksjonene korn og grasdyrking med husdyr. Ifølge JOVA-rapport for 2002 er 1 % av funnene av plantevernmiddelester på landsbasis over faregrensa MFI (faregrense for miljøeffekt på vannlevende organismer). Alle disse funnene stamma fra potet-, grønnsak- eller bærproduksjon. Ifølge Bioforsk-rapport *Jord- og vannovervåking i landbruket* (JOVA) 2010 er antall påvisninger av pesticider på landsbasis redusert i perioden 1996-2006.

Bioforsk gjennomførte i 2007 en undersøkelse av forekomsten av pesticider i drikkevannsbrønner i noen kommuner i Norge, blant annet i Melhus i Sør-Trøndelag. Undersøkelsen viste at det ikke ble funnet pesticider i de fem brønnene som ble undersøkt i Melhus. Det er ikke rapportert om funn av plantevernmidler i vann eller grunnvann ellers i fylket.

Selv om Bioforsk, som har ansvar for overvåkinga av plantevernmidler i vassdrag, ikke kan si at plantevernmidler utgjør et forurensingsproblem i vår del av landet, bør det settes inn ressurser på å finne alternativer til kjemisk plantevern, der det er mulig. Ifølge Landbruksdepartementets (Landbruks- og matdepartementets) *Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler* (2010-2014) er et av målene å gjøre norsk landbruk mindre avhengig av kjemiske plantevernmidler.

Det er i ugraskampen det er lettest å ta i bruk alternative behandlingsmetoder. I økologisk kornproduksjon er ugrasharving en bekjempingsmetode som med godt resultat blir brukt mot frøugas. Spesielt på sandjord vil denne bekjempingsmetoden være miljømessig positiv, fordi kjemikaliene i liten grad binder seg til de relativt store partiklene i sandjord og dermed lett vaskes ut. Det er også på de lette jordartene ugrasharving vil gi best resultat. På tyngre jord vil metoden være vanskeligere å gjennomføre med godt resultat, spesielt i år med mye nedbør. Redusert bruk av ugrasmidler på kornarealer sees på som en ønskelig utvikling, og bør stimuleres.

I Sør-Trøndelag er det innført tilskudd til ugrasharving av arealer med kort og erter. Erfaringene med denne tilskuddsordninga så langt må sies å være positive, men omfanget er ikke så stort. I 2011 var det på under 5000 daa.

Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2010-2014) gir følgende beskrivelse av utviklingstrekk framover:

”Klimaendringene vil trolig føre til større problemer med skadegjørere i Norge, noe som vil gi økt behov for planteverntiltak. I tillegg kan mer ustabil vær og økt nedbør føre til at det

blir vanskeligere å gjennomføre både kjemiske og mekaniske plantevern tiltak til optimal tid. Klimaendringer kan også føre til endringer i nedbryting og miljøeffekter av plantevernmidler”.

5.5.4 Økologisk landbruk

Sør-Trøndelag er et av fylkene i landet med størst andel økologisk areal.

Sør-Trøndelag er et av fylkene med størst andel økologisk areal i drift. Produksjonsmetoden virker på mange måter lite forurensende og er et positivt bidrag til et mer miljøvennlig landbruk.

Sør-Trøndelag har vært et pionerfylke når det gjelder omlegging til økologisk drift, spesielt i melkeproduksjonen. Fylket har ligget i tet på landsbasis når det gjelder økologisk drevet areal i forhold til totalarealet med i underkant av 7 % i 2003 og 9,4 % i 2011. I 2003 ble det utbetalt arealtilskudd til økologisk drift og omleggingstilskudd på 292 bruk, mens tilsvarende tall for 2011 var 349 bruk. Den økologiske produksjonsmetoden innebærer positive bidrag i ”forurensingsregnskapet”, ved at det ikke brukes plantevernmidler og lettøselig plantenæring, og ved at det legges vekt på kretsløpstankegangen ved bruken av ressurser.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag har en felles handlingsplan for utvikling av økologisk landbruk i Trøndelag 2012-2015.

5.5.5 Avfall

Avfallshåndteringen fra landbruket fungerer tilfredsstillende.

5.5.5.1 Plast

I de seinere åra har bruken av landbruksplast, særlig fra rundballer, økt i Norge og også i vårt fylke. Ifølge Plastretur, som administrerer innsamlingsordninga av brukt plast på landsbasis, ble det samla inn 453 tonn plast fra trønderske gårdsbruk i 2003. I 2007 hadde innsamlingsgraden økt til 2 000 tonn landbruksfolie og ca. like mye PP-sekker fra landbruket i Trøndelagsfylkene sett under ett. Det finnes ikke noen oversikt over hvor stor andel dette er av potensialet. Trøndelagsfylkene ligger imidlertid på topp i landet når det gjelder plastinnsamling, og samtlige kommuner i Sør-Trøndelag har nå gratis mottak av landbruksplast.

5.5.5.2 Farlig avfall

Mengden farlig avfall (tidligere kalt *spesialavfall*) registrert fra jordbruket og innlevert via systemet for innsamling av farlig avfall har tredobla seg på landsbasis fra 1995 til 2001, og det har vært en ytterligere positiv utvikling fram til 2010 (jf SSB's *Resultatkontroll Jordbruk 2003 og 2010*). En regner med at en del gårdbrukere i tillegg leverer spesialavfall via mottaksordninga som er mynta på husholdningsavfall. Det er imidlertid vanskelig å få oversikt både over potensialet for innsamlinga og mengde innsamla farlig avfall på fylkesnivå.

5.5.5.3 Ulovlig avfallsdeponi

Forekomsten av ulovlige avfallsdeponi på landbrukseiendommer ser ut til å ha blitt redusert de seinere årene. Systemet med tvungen renovasjon kan ha medvirket til at fenomenet sees sjeldnere. Landbrukets faglag har i tillegg arrangert søppelaksjoner i flere kommuner, der grunneiere har kunnet levere oppsamlet avfall gratis. Beboere i området har ofte vært med på slike opprenskingsaksjoner.

5.5.5.4 Massedeponi

I bynære strøk er ukontrollert fylling av masser et problem. Dette gjelder både forurensingsmessig, fordi det ofte ikke er ført kontroll med om det er rene eller forurensede

masser som fylles, og kulturlandskapsmessig, fordi masser fylles i bekkedaler og andre viktige kulturlandskapsområder.

En del av årsaken til ukontrollerte fyllinger, er at reglene knytta til slike inngrep kan synes uoversiktlige, fordi de kommer inn under flere regelverk. Forholdet omtales både i *forurensningsforskriften kapittel 4 (Anlegg, drift og vedlikehold av planeringsfelt)*, *forskrift om produksjonstilskudd* og i *plan- og bygningsloven*. I tillegg finnes det andre viktige kilder det skal tas hensyn til, som f.eks. geotekniske kart. I Trondheimsregionen er det utarbeida en veileder til bruk ved deponering av rene masser.

5.6 Klima

5.6.1 Utslipp til luft fra jordbruket

Jordbruket står for om lag 8 prosent av de samlede klimagassutslippene i Norge. Klimagassutslipp fra norsk jordbruk skal være et fokusområde i tida framover.

En av de store utfordringene verden står overfor er menneskeskapte utslipp av klimagasser, som bidrar til drivhuseffekt og global oppvarming. Sammenhengen mellom landbruk og klima er utredet i St.meld. nr. 39 (2008-2009), *Klimautfordringene - landbruket en del av løsningen*, som ble behandlet av Stortinget sommeren 2012. Meldingen inneholder en gjennomgang av ulike klimatiltak og landbrukets potensiale for både utslippsreduksjoner og opptak av klimagasser.

Klimatiltak og påvirkningsfaktorer i landbruket behandles i en helhetlig sammenheng i Meld. St. 21 (2011-2012) *Norsk klimapolitikk*. Her pekes det bl.a. på gårdsbaserte biogassanlegg, store sambehandlingsanlegg for husdyrgjødsel og avfall som tiltak for å redusere klimagassutslipp. Meldingen presiserer også at klimahensyn bør ivaretas i forskrift om nydyrking.

Utslippene fra jordbruket var i klimagassregnskapet for 2010 beregnet til 4,3 millioner tonn CO₂-ekvivalenter, som utgjør om lag 8 prosent av de samlede klimagassutslippene i Norge. Utslippene er hovedsakelig metan (CH₄) og lystgass (N₂O), som står for omtrent hver sin halvpart, med drøye 2 millioner tonn. Utslipp av metan kommer hovedsakelig fra fordøyelsesprosesser hos drøvtyggere og fra gjødsellagre, mens utslipp av lystgass stammer fra omdanning av nitrogen i jord og gjødsel.

Å begrense utslipp til luft (metan, lystgass, CO₂, ammoniakk) er et mål i Landbruks- og matdepartementets miljøstrategi 2008-2015. Gjennom Gøteborgprotokollen har Norge påtatt seg å kutte utslippene av ammoniakk med 8 prosent fra 2005 til 2020. Jordbruket står for brorparten av utslippene og må derfor ta en stor del av kuttene. Utslipp av ammoniakk i jordbruket kommer i hovedsak fra husdyrgjødsel, men også via handelsgjødsel og ammoniakkbehandling av halm.

I rapporten "Utslipp av klimagasser fra norsk jordbruk og tiltak for å redusere dem" fra februar 2010 presenterer ZERO (Zero Emission Resource Organisation) en rekke tiltak som (i større eller mindre grad) kan bidra til å redusere klimagassutslippene fra jordbruket i Norge. Gjennomgangen viser at god jordbrukspraksis svært ofte vil være et godt klimatiltak i seg selv. For eksempel bidrar grøfting til mindre utslipp av lystgass.

I Sør-Trøndelag har det de siste årene vært et samarbeidsprosjekt mellom Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Orkdal kommune, Meldal kommune, Ørland kommune, samt Sømna kommune i Nordland for å utvikle en modell for optimal plassering av biogassanlegg ved hjelp av Geografisk informasjonssystem (GIS). GIS-verktøyet har vist seg å være godt egnet for å finne mulige områder for etablering av biogassanlegg. Metoden forenkler vurderinger av

plassering av potensielle anlegg ved å lage ”bufferoner” rundt sårbare områder og tar hensyn til sosiale faktorer som luktproblemer m.m. Den gjør det også lettere å se logistikkutfordringer og -løsninger med hensyn til transport av gjødsel og biorest. Prosjektet er avslutta. Hovedutfordringen med biogass i dag er lønnsomheten.

Optimalisert gjødsling og jordarbeiding har gunstige virkninger på klimautslipp, men også på avrenning av næringsstoffer til vassdrag. For å bedre utnyttelsen av husdyrgjødsel, har det siden 2008 vært etablert en pilotordning med tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel i 5 fylker. Pilotordningen utfases etter 2012, samtidig blir det mulig for fylkene å tilgodese slike tiltak innen RMP.

Som ledd i satsingen på fornybar energi – herunder målet om økt utbygging av bioenergi med inntil 14 TWh innen 2020 – vil landbruket være den viktigste leverandøren av råstoff til bioenergi. I St.meld. nr. 39 er det lagt fram estimer for hvilke råstoffressurser som finnes både i skogbruket og i jordbruket som potensielt kan nyttes til bioenergi. I denne meldingen er det også satt et mål om å øke bruken av fornybar energi internt i landbruket – og dermed redusere sektorens CO₂-utslipp fra fossil energi. Viktige sektorer er veksthusnæringen og andre næringer med et høyt energibehov som svin- og fjørfeproduksjonen. Det viktigste virkemidlet i denne sammenhengen er Landbruks- og matdepartementets *Bioenergiprogram* som forvaltes av Innovasjon Norge. I utredningen *Klimakur 2020* vurderes produksjon av biokull og lagring i jord som et mulig tiltak, men kostnadseffektiviteten er usikker pga. lite sammenligningsgrunnlag. Satsing på bioenergi i Sør-Trøndelag tas videre gjennom Skjetlein Grønt kompetansesenter (SGK).

Transport av gjødsel, gras og annen avling over store avstander er et velkjent fenomen i enkelte bygder. All kjøring medfører bruk av ikke fornybar energi og produserer i tillegg klimagasser. Enkelte steder foregår det også ”krysskjøring” ved at gårdbrukere har leiejord langt unna og at andre driver nabojord, som de igjen kjører motsatt vei for å høste. Transport over tilsynelatende uhensiktsmessig lange avstander er likevel ofte eneste utvei om jorda fortsatt skal holdes i drift, enten det dreier seg om eid eller leid jord. Landbruksmyndighetene har svært få virkemidler for å begrense uhensiktsmessig transport.

Det er også utslipp fra andre landbruks- og matrelaterte aktiviteter som foredling, handel, forbruk og avfall.

Det er viktig å få frem at jordbruket også bidrar til opptak av klimagasser gjennom lagring av karbon i jord. I nevnte rapport fra ZERO er dette antatt å ha stort potensial og regnes som et av de mest kostnadseffektive tiltakene for reduksjon av CO₂ i atmosfæren. Mulige tiltak for å redusere utslipp og øke karbonnivået i jorda inkluderer redusert jordarbeiding, direktesåing, bruk av flerårige vekster og vekster med dypt rotsystem, bedre vekstomløp og omlegging fra åpen åker til gras.

6 Visjon og hovedmål

De fire overordnede målene for norsk landbruks- og matpolitikk er matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk, jfr. Meld. St. 9 *Velkommen til bords*. Disse gjenspeiles i Regionalt bygdeutviklingsprogram, og Regionalt miljøprogram er utformet slik at det også bidrar til at disse målene kan nås, jf. matrisen under.

	Landbruksmelding «Velkommen til bords»	Matsikkerhet	Landbruk over hele landet	Økt verdiskaping	Bærekraftig landbruk
Regionalt miljøprogram					
Jordvern		✓ Drift av beitelag	✓ Skjotsel av bratt areal ✓ Regionalt prioriterte kulturlandskap	✓ Setring	✓ Grasdekt vannvei ✓ Vegetasjonssone
Kulturlandskap			✓ Bevaringsverdige husdyraser ✓ Utvalgte naturtyper ✓ Prioriterte naturverdier ✓ Turtuligheter og tilgjengelighet	✓ Setring ✓ Automatisk fredete kulturminner	✓ Hesjing
Forurensing		✓ Ingen/utsatt jordarbeiding ✓ Fangvekster			✓ Ingen/utsatt jordarbeiding ✓ Direktesådd høstkom ✓ Grasdekt vannvei ✓ Vegetasjonssone ✓ Ugrasharving
Klima		✓ Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel			✓ Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel

6.1 Visjon

Levende bygder over hele Sør-Trøndelag.

6.2 Hovedmål

Jordvern

Bidra til et sterkt jordvern, slik at arealressursene sikres for framtidige generasjoners behov og økt matproduksjon.

Kulturlandskap

Forvalte kulturlandskapet på en miljømessig god måte gjennom aktiv landbruksdrift.

Forurensing

Bidra til bruk av miljøvennlige driftsmetoder i landbruket for å styrke næringas totale miljøinnsats.

Klima

Begrense utslipp av klimagasser til luft.

7 Delmål, tiltak og virkemidler

7.1 Jordvern - delmål og tiltak/virkemidler

- Store sammenhengende jordbruksarealer skal ha det sterkeste jordvernet.
- Nedbygging av viktige jordbruksarealer og kulturlandskap skal unngås.
- Utbygging skal styres mot de minst produktive arealene.
- Det skal defineres klare og langsiktige grenser mellom bebyggelse og jordbruksareal.
- Verdien av jordbrukslandskapet skal synliggjøres.

Tiltak/virkemidler

- Utarbeide og vedta regional jordvernsstrategi i 2013 (FMLA)
- Foreta opplæring av politikere slik at det skapes forståelse for jordvernet (Kommunene/FMLA)

- Stimulere til at kommunene definerer kjerneområder landbruk og kjerneområder kulturlandskap (FMLA)
- Bidra til arealklassifisering i alle kommuner som grunnlag for kartfesting av kjerneområder landbruk og kulturlandskap (FMLA)
- Legge § 1 i jordloven og Stortingsmelding 9 og 19 til grunn ved arealdisponering (Kommunene)
- Fremme innsigelse dersom planmyndighet ikke følger nasjonale og regionale føringer om sterkt jordvern (FMLA)
- Rapportere nøyaktig omdisponeringer av areal i KOSTRA (Kommunene)
- Følge opp kommunene i arbeidet med KOSTRA (FMLA)
- Se nærmere på mulighetene som ligger i klimakart i sammenheng med bruken av dyrka jorda (FMLA)

7.2 Kulturlandskap - delmål og tiltak/virkemidler

Særpreget ved det sørtrønderske kulturlandskapet skal opprettholdes og videreutvikles

Tiltak/virkemidler

- Tilskudd til beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap (FMLA)
- Tilskudd til skjøtsel av bratt areal (FMLA)
- Tilskudd til drift av beitelag (FMLA)
- Benytte SMIL-midler til å opprettholde og videreutvikle særpreget i det sørtrønderske kulturlandskapet (kommunene)
- Informere om og arrangere markdager med tema beiting (landbruksrådgivinga, kommunene)

Særlig verdifulle kulturlandskap skal ivaretas og synliggjøres

Tiltak/virkemidler

- Tilskudd til skjøtsel av slåttemark (FMLA)
- Tilskudd til skjøtsel av biologisk verdifulle arealer (FMLA)
- Tilskudd til beite av biologisk verdifulle arealer (FMLA)
- Tilskudd til skjøtsel av kystlynghei (FMLA)
- Tilskudd til beite av kystlynghei (FMLA)
- Forvalte tilskudd til nasjonalt viktige kulturlandskap i Sør-Trøndelag (FMVA)
- Benytte SMIL-midler til særlig verdifulle kulturlandskap (kommunene)
- Videreføre arbeidet med de to Utvalgte kulturlandskap (FMLA, involverte kommuner m.fl.)

7.3 Biologisk mangfold - delmål og tiltak/virkemidler

Landbruket skal bidra til å opprettholde og utvikle det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet

Tiltak/virkemidler

- Tilskudd til skjøtsel av slåttemark (FMLA)
- Tilskudd til skjøtsel av biologisk verdifulle arealer (FMLA)
- Tilskudd til beite av biologisk verdifulle arealer (FMLA)
- Tilskudd til skjøtsel av kystlynghei (FMLA)
- Tilskudd til beite av kystlynghei (FMLA)
- Tilskudd til bevaringsverdige husdyrraser (FMLA)

- Tilskudd til beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap (FMLA)
- Forvalte tilskudd til utvalgte naturtyper og prioriterte arter (FMVA)
- Benytte SMIL-midler i områder av stor betydning for det biologiske mangfoldet (kommunene)
- Informere om og arrangere markdager med tema gammel kulturmark (landbruksrådgivinga, kommunene)

7.4 Kulturminner og kulturmiljøer - delmål og tiltak/virkemidler

Bidra til å ivareta kulturminner og kulturmiljøer i kulturlandskapet

Tiltak/virkemidler

- Tilskudd til hesjing (FMLA)
- Tilskudd til skjøtsel av automatisk fredete kulturminner på innmark (FMLA)
- Informere om og arrangere markdager med tema kulturminner i jordbrukets kulturlandskap (landbruksrådgivinga, kommunene, Sør-Trøndelag fylkeskommune)
- Benytte SMIL-midler til restaurering av viktige kulturminner og -miljøer (kommunene)

Natur- og kulturhistoriske verdier i seterdalene skal ivaretas

Tiltak/virkemidler

- Tilskudd til setring (FMLA)
- Tilskudd til skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap (FMLA)
- Prioritere SMIL-midler til kulturlandskapstiltak i viktige seterområder (kommunene)
- Videreføre arbeidet med det utvalgte kulturlandskapet «Seterdalene i Budalen» (FMLA, Midtre Gauldal kommune m.fl.)

7.5 Friluftsliv og tilgjengelighet - delmål og tiltak/virkemidler

Legge til rette for økt tilgjengelighet i kulturlandskapet

Tiltak/virkemidler

- Tilskudd til vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet (FMLA)
- Prioritere SMIL-midler til etablering av stier m.m. i viktige rekreasjonsområder (kommunene)
- Informere om at RMP-ordningen til ferdselsårer vil bli avviklet fra og med 2014, samtidig som det vil stimuleres til bruk av SMIL-midler til samme formål (FMLA, kommunene)

7.6 Avrenning til vassdrag og kyst – delmål og tiltak/virkemidler

Oppnå god økologisk og kjemisk tilstand i vassdrag gjennom redusert tap av jord og næringsstoffer fra jordbruksarealer

Tiltak/virkemidler

- Tilskudd til ingen/utsatt jordarbeiding, direktesådd høstkorn, fangvekster, gradekte vannveier og vegetasjonssoner (FMLA)
- Informere om det nye grøftetilskuddet innen SMIL (FMLA, kommunene)
- Benytte SMIL-midler til hydrotekniske anlegg, fangdamanlegg og vegetasjonssoner i områder med betydelig arealavrenning (kommunene)

- Benytte SMIL-midler til leplanting i vindutsatte områder (kommunene)
- Informere om og arrangere markdager med tema redusert jordarbeiding og tydeliggjøre hva man vil oppnå med det (landbruksrådgivinga, kommunene)
- Gjennomføre miljøtilpasset gjødselplanlegging (landbruksrådgivinga, kommunene)

Unngå punktutslipp i tilknytning til drifta

Tiltak/virkemidler

- Informere om vedlikehold av gjødsellager, siloanlegg, rundballelager og melkeroms- og pressaftavløp (FMLA/FMVA/kommunene)

Alle foretak skal ha tilstrekkelig gjødsellagerkapasitet og spre gjødsla i vekstsesongen

Tiltak/virkemidler

- Følge opp bestemmelser i *forskrift om gjødselvarer m.v. av organisk opphav* med tanke på spredning i vekstsesongen (kommunene)
- Få erfaringer av satsinger på felles gjødsellager i Rissa og Malvik (FMLA og kommunene)
- Ha prøveordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel – spredning i vår/vekstsesong og med bruk av tilførselsslanger (FMLA, involverte kommuner)

7.7 Plantervernmidler og avfall – delmål og tiltak/virkemidler

Redusere bruken av plantervernmidler

Tiltak/virkemidler

- Tilskudd til ugrasharving (FMLA)
- Stimulere til økt bruk av vekstskifte (landbruksrådgivinga)
- Informere om og arrangere markdager med tema integrert plantervern (landbruksrådgivinga, kommunene)
- Videreføre satsinga på økologisk landbruk (landbruksrådgivinga, kommunene, FMLA)

Ulovlige avfallsdeponi på gårdsbruk skal ikke forekomme

Tiltak/virkemidler

- Bidra til gjennomføring av oppryddingsaksjoner (faglagene m.fl.)

Sikre at etablering av massedeponi i landbruksområder foregår i kontrollerte former

Tiltak/virkemidler

- Gjøre veilederen om etablering av deponi for rene masser kjent i kommunene (FMLA)
- Delta på infomøte om deponering i Trondheimsregionen (FMLA)

7.8 Klima - delmål og tiltak/virkemidler

- Optimalisere nitrogenopptaket i plantene, hindre avrenning og N-tap til luft
- Bidra til å redusere lystgassutslipp fra myr og anaerob jord
- Bidra til å redusere ammoniakkutslipp
- Bidra til å redusere metanutslipp
- Bidra til å redusere CO₂ utslipp og øke karbonbinding

Tiltak/virkemidler

- Informere om klimatiltak i jordbruket med utgangspunkt i Klimameldinga (FMLA, kommunene, landbruksrådgivinga, faglagene)
- Tilskudd til ingen/utsatt jordarbeiding (FMLA)
- Tilskudd til direktesådd høstkorn (FMLA)
- Ha prøveordning for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel – spredning i vår/vekstsesong og med bruk av tilførselsslanger (FMLA)
- Informere om og arrangere markdager med tema miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel (landbruksrådgivinga, kommunene)
- Fremme økt trebruk i driftsbygninger (FMLA, landbruksrådgivinga, kommunene, Sør-Trøndelag fylkeskommune)

7.9 Delmål og tiltak/virkemidler som gjelder flere/alle hovedmål

Styrke informasjon om og kompetanse på miljøverdier og -utfordringer i jordbruket

Tiltak/virkemidler

- Informere om miljøplan og tiltak som kan gjennomføres i tilknytning til den (landbruksrådgivinga, kommunene, FMLA)
- Bidra til kompetanseheving overfor kommunene innen SMIL-tiltak (FMLA)
- Informere om kommunale tiltaksstrategier og SMIL-ordninga (kommunene, landbruksrådgivinga)
- Informere om regionale tilskuddsordninger (FMLA, kommunene, landbruksrådgivinga)
- Gjennomføre møter i Regionalt landbruksforum og Ressursgruppe miljø (FMLA)

Synliggjøre landbrukets totale miljøinnsats for samfunnet forøvrig

Tiltak/virkemidler

- Foreta utdeling av Landbrukets kulturlandskapspris (FMLA)
- Gjennomføre møter med kommuneledelsen der miljø er tema (FMLA/FMVA)
- Bidra til medieinnslag om miljørelaterte tema i landbruket (FMLA)

8 Endringer av eksisterende tilskuddsordninger i RMP

I 2012 har Fylkesmannens avdeling for landbruk og bygdeutvikling i samarbeid med landbruksrådgivinga hatt regionmøter med kommunene og lokale faglag i landbruket i Sør-Trøndelag, der revidering av RMP har vært tema. Videre har det vært en innspillsrunde der det har kommet innspill hovedsakelig fra kommuner og lokale faglag. De aller fleste tilbakemeldingene går på ønsker om fjerning eller endring av enkeltordninger, forenkling og forutsigbarhet. Det har kommet få forslag til nye tilskuddsordninger, noe som nok har sammenheng med at tilskuddspotten har stått på stedet hvil de siste årene. Et ønske som

kommer fra flere er innføring av tilskuddsordning til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel, som har vært en pilotordning i enkelte fylker.

8.1 Tilskudd til sommerbeite på øyer og holmer

Fra og med 2013:

Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap, tiltaksklasse øyer/holmer/veiløse områder

Tilskudd til beiting på øyer og holmer ble innført ved siste revidering av regionalt miljøprogram. Ordninga har begrenset seg til beitebruk på øyer og holmer uten fast bosetting og uten veg-, bru- eller fergeforbindelse, der det ikke samtidig gis tilskudd til skjøtsel av kystlynghei. Beitebruk under slike forhold er kostnads- og arbeidskrevende og en så derfor behov for ordningen for å motvirke opphør av beiting med tilhørende gjengroing langs kysten.

Innføringen av ordningen har vært god. I alt 54 foretak fordelt på Hemne, Snillfjord, Hitra, Frøya, Ørland, Rissa, Åfjord, Roan og Osen kommune benyttet seg av ordningen i 2011. I 2011 ble det utbetalt tilskudd til 2 566 dyr på sommerbeite langs kysten. Samlet ble det utbetalt 384 900 kr. Behovet for tilskudd til sommerbeite på øyer og holmer har vært langt større enn antatt da ordningen ble innført.

Bruken av beiteressursen på øyer og holmer uten fast bosetting og uten veg-, bru- eller fergeforbindelse må ikke gå på bekostning av dyrevelferden. Fra enkelte kommuner har vi fått tilbakemelding om at satsen er for lav i forhold til arbeidet med å frakte dyr ut på sommerbeite og videre oppfølging ut over sommeren. Tilsyn med dyrene, vurdering av beitet, tilgang til vann osv. må følges opp jevnlig. Fylkesmannen ser her at det kan være behov for å informere om kravene i dyrehelselovgivingen i denne sammenhengen, og vil be Mattilsynet om assistanse til dette. Et viktig kriterium for tildeling av tilskudd må også være at det er mulig å drive tilsyn med dyrene i tråd med kravene i dyrehelselovgivingen.

Vi ser ikke at det er rom for å øke tilskuddspotten til sommerbeite på øyer og holmer pr d.d. Dette vil trolig medføre at ordningen ikke stimulerer til særlig økt sommerbeiting på øyer og holmer ut over det vi har i dag.

Konklusjon

Ordninga videreføres med tilpasninger til RMP-meny.

Det informeres til grunneiere om behov for beitevurdering og tilstrekkelig tilsyn med dyrene ved beiting på øyer og holmer.

8.2 Tilskudd til bratt areal

Fra og med 2013:

- **Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap, areal med spesielle verdier**
- **Skjøtsel av bratt areal**

For 2011 er det utbetalt 3 013 520 kr gjennom denne ordninga til 17 427 daa, derav 10 287 daa som slås. Endelig sats for arealer som slås var 240 kr/daa og for arealer som beites 80 kr/daa. Fra 2007 til 2011 er arealet økt, men total utbetaling er redusert med ca. 250 000 kr. Dette henger sammen med at det er differensierte satser i 2011 i forhold til om arealet slås eller beites, mens det i 2007 var en felles sats.

Tilskudd til bratt areal vurderes som ei ordning som stimulerer til drift av miljømessig verdifulle områder; områder som ofte er ekstensivt drevet, som er synlige på avstand og som

ellers ikke ville blitt holdt i drift. Av det nasjonale miljøprogrammet ser vi at tilskudd til beiting av bratt areal generelt ikke passer like godt inn lenger, og at man her tenker en utvelgelse av areal med spesielle verdier. Da det endelige nasjonale miljøprogrammet kom på plass så sent som det gjorde, har vi ikke mulighet for å foreta noen nærmere prioritering av de bratte arealene som beites i denne omgang. Det kan være aktuelt ved neste revidering, selv om det også kan argumenteres med at alle bratte arealer har spesielle miljøverdier. Et argument for å ta vekk tilskudd til bratt areal som beites er at det ikke er særlig mer kostnadskrevende for bonden å få et bratt areal beita enn et flatt areal, og at de derfor kanskje vil bli opprettholdt uansett.

Når arealene er godkjent første gang, krever det ikke store ressurser å forvalte denne ordninga. Etter innspill fra kommuner har vi vurdert å fjerne grensa på minst 25 % bratt areal for å kunne motta tilskudd. En kan anta at en del miljømessig interessante arealer på driftsenheter med ellers mye flatt areal ville kommet med i ordninga ved en slik endring. Sannsynligvis ville det da kommet med mye mer areal i ordninga, som ville tatt en stor del av totalpotten. For å unngå å bruke mer penger på ordningen kunne man satt ned satsene. Vi har imidlertid konkludert med at vi ikke ønsker å fjerne 25 %-kravet fordi vi heller vil rette innsatsen mot de større bratte, synlige landskapene og ikke de små enkeltarealene. Vi har i tillegg fått tilbakemeldinger fra Ressursgruppe miljø på at en slik endring ville medført mye ekstra arbeid for kommunene.

Det vil ikke bli gitt tilskudd til bratt areal som beites og bratt areal som slås for samme areal. Beitetrykket gjennom året må være tilpassa slik at arealet ved beitesesongens slutt framstår uten nevneverdig gammelgras og forøvrig slik at arealtilstanden på sikt opprettholdes. Med den nasjonale RMP-menyen må tilskuddet for beiting av bratt areal gis pr. dyreenhet (1 sau/geit = 1 dyreenhet, 1 melkeku = 5 dyreenheter, hest og ungdyr av storfe = 3 dyreenheter) og ikke pr. areal. I tillegg må antall daa oppgis. Tilskuddet vil være basert på en kobling mellom utmålingsenhet og subenhet (dyreenheter og areal), hvor fagsystemet gjør de nødvendige mellomregninger.

Konklusjon

Ordninga videreføres med tilpasninger til RMP-meny.

Tilskuddet til beiting gis pr. dyreenhet.

8.3 Tilskudd til prioriterte beitelandskap

Fra og med 2013: utgår

For 2011 er det utbetalt 1 280 130 kr gjennom denne ordninga. Satsen var på kr 71 kr/daa. Det var 96 195 daa innmarksbeite totalt i fylket (produksjonstilskudd pr. august 2011). Av dette er det gitt tilskudd til prioriterte beitelandskap på 18 030 daa.

Tilskudd til prioriterte beitelandskap er gitt til innmarksbeiter i geografisk avgrensa områder i alle kommunene i fylket. Bakgrunnen for ordninga var et ønske om å stimulere til drift i områder med beitepreg, som det var spesielt viktig å holde åpne. Områdene ble valgt ut i samråd med kommunal landbruksforvaltning ut fra kriteriene landskapsopplevelse, tilgjengelighet, kulturminner og biologisk mangfold. Hver kommune har mellom ett og fire områder av ulik størrelse. Totalt er det 59 slike prioriterte områder i Sør-Trøndelag.

Ordninga vurderes å ha en god miljøeffekt i noen av de definerte områdene, men de fleste kommunene ønsker at ordningen blir fjernet. Dette fordi kvaliteten på beiten varierer sterkt innen de prioriterte områdene og fordi de som bruker beitelandskap utenfor de prioriterte

områdene føler seg tilsidesatt. Det er usikkert om effekten av denne ordningen er etter formålet, og det er usikkert om tilstrekkelig beiting opprettholdes i disse områdene. Det er også litt tilfeldig hvilke områder som er med og hvilke som ikke er med.

Denne ordninga var ressurskrevende å innføre, både for kommunene og Fylkesmannen, men vurderes som enkel å håndtere nå når det har gått sju år.

I utgangspunktet mener Fylkesmannen at prinsippet med å prioritere enkelte områder i fylket for ekstra beitetilskudd er riktig. Men slik som tilbakemeldingene har vært ser en at denne ordninga bør fjernes. I følge Nasjonalt miljøprogram skal det legges vekt på at tilskudd ytes for faktiske årlige ekstrakostnader eller ulemper, noe som ikke er tilfelle for denne ordningen, da det ikke er mer arbeid å skjøtte disse innmarksbeitene enn andre.

Satsen er allerede så liten at det ikke har noen hensikt å redusere satsen år for år for til slutt å fjerne ordningen. I neste fireårsperiode bør det imidlertid vurderes om et fåtall av områdene som har vært i denne ordningen bør støttes gjennom RMP på annen måte. I den sammenhengen må man også vurdere hvor mye støtte de aktuelle områdene allerede gis gjennom RMP eller andre støtteordninger.

Konklusjon

Tilskuddsordningen utgår fra og med 2013 og midlene kommer tiltak ellers i miljøprogrammet til gode. I neste fireårsperiode vurderes det om et fåtall av områdene som har vært i denne ordningen bør støttes gjennom RMP på en annen måte.

8.4 Tilskudd til organisert beitebruk

Fra og med 2013: Drift av beitelag

For 2011 er det utbetalt knapt 1 100 000 kr gjennom denne ordninga til 112 771 småfe og 3665 storfe. Endelige satser var 9 kr per sluppet sau, 10 kr per sluppet geit og 18 kr per sluppet storfe og hest. Tilskuddsordninga stimulerer til samarbeid om beiting i utmark og bidrar til å opprettholde beiting i utmarka. Det krever lite ressurser å håndtere den.

Vi har ikke gått inn for noen geografisk målretting av denne ordninga. Å styre beitinga i utmark mot spesielle områder vil være vanskelig å gjennomføre, fordi beitedyrene er tilvendt på sine områder og dermed vil være vanskelig å flytte. Beitebrukerne har også beiterett der de fleste dyra går. Retten fører til at dyreeier ikke betaler beiteleie. Gjengroing i utmark er ei generell utfordring, og vi ser ikke at det er utmarksområder i vårt fylke som er vesentlig viktigere å opprettholde enn andre.

Fra 2008 ble hest gjort tilskuddsberettiget sammen med storfe. Hittil har svært få hester vært sluppet i organiserte beitelag. Med RMP-menyen vil hest og storfe måtte ha samme tilskuddssats. Det samme gjelder for sau og geit.

Konklusjon

Ordninga videreføres med tilpasninger til RMP-meny.

8.5 Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark

Fra og med 2013:

Skjøtsel av slåttemark – utvalgte naturtyper

Skjøtsel av slåttemyr – utvalgte naturtyper

Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer

Beite av biologisk verdifulle arealer

I 2007 ble det utbetalt tilskudd til 221 daa slått og 6 786 daa beite gjennom denne ordninga. I 2011 hadde ordningen økt til å inkludere 423 daa slått og 9 907 daa beite. Dette viser at kommunene har hatt fokus på å kartlegge nye områder som kan inngå i ordningen, og at det er interesse for å skjøtte arealene innenfor vilkårene som ordningen setter per d.d.

Så langt er det få eller ingen tilbakemeldinger fra kommunene eller faglagene på denne ordningen. Vi antar dette skyldes at en er relativt fornøyd med ordningen slik den fungerer i dag, og vi foreslår derfor å videreføre den med noen tilpasninger.

Tilskudd til beitemark har fått svært godt tilslag i enkelte kommuner, mens andre kommuner mangler arealer. I og med at ordningen kun gjelder de helt spesielle arealene med stort biologisk mangfold er dette som forventet. Det er derfor grunn til å si seg fornøyd med resultatet målt i antall daa for beitearealene. Fra Oppdal meldes det om at tilskuddssatsen til ordningen er så lav at enkelte grunneiere vurderer å sprøyte mot ugress og gjødsle beitemark en tidligere har søkt tilskudd på. For å imøtekomme dette er det ønskelig å øke satsene til skjøtsel av beitemark, men i og med at ordningen omfatter over 9 000 daa vil det kreve en stor økning i budsjettet. Vi beholder derfor tilskuddssatsen på dagens nivå.

Når det gjelder slåttearealene er det etter vår mening for få daa som er med og vi ser her behov for å øke satsene fra 740 kr pr. daa til 1000 kr pr. daa. Dette vil ikke ha særlig store budsjettmessige konsekvenser. I RMP-menyen skilles det mellom slåttemark/slåttemyr som er registrert som A- eller B-lokalitet i naturbasen (utvalgte naturtyper) og annen slåttemark/slåttemyr. Vi har valgt å ha samme tilskuddssats for disse kategoriene, som tidligere. Grunneiere som skjøtter utvalgte naturtyper kan også søke om tilskudd for dette fra miljøvernmyndighetene. Disse midlene vil da komme i tillegg til det regionale miljøtilskuddet.

For tilskuddsordningene *Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer* og *Beite av biologisk verdifulle arealer* viderefører vi kravet om at områdene skal være registrert gjennom *Biologisk mangfold – Naturtypekartlegginga i kommunene, Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap* og/eller prosjektet *Oppfølging av verdifulle kulturlandskap i Sør-Trøndelag*. På sikt ønsker vi imidlertid at kravet skal være registrering i naturbasen (som A- B- eller C-lokalitet), så framover kommer vi til å jobbe for å få områdene inn i naturbasen.

Fram til nå har vi stilt krav om at det skal utarbeides miljøplan trinn 2, og at denne skal kunne vises fram ved kontroll. Nå ønsker vi å endre dette kravet til at miljøplan trinn 2 skal legges ved søknaden. Årsaken til dette er at vi har erfart at kvaliteten på miljøplanene i flere tilfeller har vært for dårlig.

Konklusjon

Ordninga videreføres med tilpasninger til RMP-meny. Tilskuddssatsen for slått økes. Det stilles krav om at miljøplan trinn 2 med skjøtselsplan legges ved søknaden.

8.6 Tilskudd til skjøtsel av kystlynghei

Fra og med 2013:

Skjøtsel av kystlynghei

Beite av kystlynghei

I 2011 ble det totalt utbetalt kr 537 940,- i tilskudd til skjøtsel av kystlynghei. Tilskuddet gjaldt 1833 utgangersau (kode 133) på vinterbeite og er utbetalt til 19 foretak. Til sammenligning ble det i 2005 søkt om tilskudd til 137 dyr og i 2006 til 274 dyr. Utviklinga i søknadsmassen på denne ordninga har altså vært god, det har vært stor økning i antall dyr som får tilskudd i løpet av foregående programperiode.

Så langt er det få eller ingen tilbakemeldinger fra kommunene eller faglagene på denne ordningen. Vi antar dette skyldes at en er relativt fornøyd med ordningen slik den fungerer i dag, og vi foreslår derfor å videreføre den med noen tilpasninger. Tilskuddsordningen vi har i dag passer inn i RMP-menyen som "Beite av kystlynghei".

9 av 19 foretak som fikk utbetalt tilskudd til skjøtsel av kystlynghei i 2011 hadde mer enn 75 dyr. I gjeldende ordning har vi redusert tilskuddssats for dyr over 75 stk. RMP-menyen åpner ikke opp for å differensiere tilskuddssatsen på denne måten, og vi velger derfor å ha lik sats pr. dyr for alle dyr. Lik tilskuddssats pr. dyr vil trolig gjøre det mer attraktivt for den enkelte driftsenhet å ha flere dyr på beite, slik at mer kystlynghei skjøttes gjennom beiting. Da vi ikke tenker å bruke mer midler på ordningen må tilskuddet pr. dyr noe ned.

Fram til nå har vi stilt krav om at det skal utarbeides miljøplan trinn 2, og at denne skal kunne vises fram ved kontroll. Nå ønsker vi å endre dette kravet til at miljøplan trinn 2 skal legges ved søknaden. Årsaken til dette er at vi har erfart at kvaliteten på miljøplanene i flere tilfeller har vært for dårlig.

Nasjonale miljøvernmyndigheter har nylig satt fokus på kystlynghei med spesiell verdi (A- og B-lokaliteter jf. naturtypekartleggingen, Håndbok 13), gjennom å sende ut *handlingsplan for kystlynghei* på høring sammen med forslag om at kystlynghei får status som utvalgt naturtype. Kystlynghei som kommer inn under denne ordningen er godt dokumentert og kartfestet. I Sør-Trøndelag er kystlyngheia på Tarva i Bjugn kommune og på Froan i Frøya kommune eksempler på slike områder.

I RMP-menyen legges det også opp til at områder som er godt dokumentert, kartlagt og tydelig avgrenset kan komme inn under en egen tilskuddsklasse; "Skjøtsel av kystlynghei". Tilskudd beregnes her pr. daa og vil gjelde rydding, sviing og beiting av kystlyngheia. Dette åpner opp for at vi kan innføre et arealtilskudd for skjøtsel av kystlynghei i Sør-Trøndelag. En naturlig avgrensing for disse områdene vil være arealer som er lagt inn som kystlynghei i naturbasen som A- eller B-lokaliteter. Tilskudd til utvalgte naturtyper, forvaltet av miljøvernmyndighetene, og tilskudd til skjøtsel av kystlynghei på Tarva gjennom ordningen for "Utvalgte kulturlandskap" må sees i sammenheng med RMP-tilskuddet.

Tar vi utgangspunkt i Tarva ser vi at det ble utbetalt kr 128 800,- i RMP-tilskudd til kystlynghei i 2011. På Tarva er det dokumentert til sammen 6 200 daa kystlynghei av kategori A og B. Omregnet i en daa-pris ble det utbetalt rundt 20 kr pr. daa i tilskudd på Tarva i 2011.

Med en sats på 20 kr pr daa og et budsjett på kr 250 000,- totalt til "skjøtsel av kystlynghei" vil en kunne gi tilskudd til 12 500 daa kystlynghei som tilfredsstiller kravene til A- og B-lokalitet. Vi jobber fremdeles med å skaffe detaljert oversikt hvor store arealer som kan komme inn under ordningen, men vi antar at vi har de største og viktigste arealene på Tarva

og Froan. Vi mener derfor at kr 250 000,- er et rimelig anslag over behovet innenfor denne ordninga.

Når det gjelder tilskudd til beite av kystlynghei vil behovet for midler til denne ordningen reduseres i og med at de mest verdifulle kystlyngheiområdene dekkes inn av det foreslåtte arealtilskuddet. Med utgangspunkt i tall fra søknadsomgangen i 2011 er rundt 1000 dyr tilskuddsberettiget når vi trekker fra dyretallet på Tarva og i Froan. Med et budsjett på kr 300 000,- til beite i kystlynghei utgjør det en tilskuddssats på kr 300,- pr. dyr.

Konklusjon

Ordninga med tilskudd til skjøtsel av kystlynghei, slik den har fungert fram til i dag med tilskudd pr. utgangersau (klasse 133), videreføres som "Tilskudd til beite av kystlynghei". Differensiering av tilskuddssats over og under 75 dyr fjernes og tilskuddssats reduseres fra 380 til 300 kr pr. dyr.

For kystlynghei som er godt dokumentert, kartlagt og tydelig avgrenset, innføres tilskudd pr. daa for rydding, sviing og beiting. Denne ordningen kalles skjøtsel av kystlynghei. Tilskudd til utvalgte naturtyper og tilskudd til det utvalgte kulturlandskapet Tarva kan komme i tillegg og bør sees i sammenheng med ordningen.

Det stilles krav om at miljøplan trinn 2 med skjøtelsesplan legges ved søknaden for begge ordningene.

8.7 Tilskudd til bevaringsverdige husdyrraser

Fra og med 2013:

Bevaringsverdige husdyrraser

I 2011 ble det utbetalt 839 520 kr gjennom denne ordninga. For 354 storfe ble endelig sats 1800 kr pr. dyr, og for 1124 sauer av gammelnorsk spælsau og grå trøndersau 180 kr pr. dyr.

Bevaring av genetiske ressurser inngår blant mål og virkemidler i nasjonalt miljøprogram. Det gis i dag produksjonstilskudd til bevaringsverdige storferaser. Bevaringsverdige husdyrraser bør brukes i aktiv og tradisjonell drift slik at de sikres også i fremtiden. For å støtte opp under arbeidet med de bevaringsverdige storfe- og sauerasene, har fylkene mulighet til å gi RMP-tilskudd.

Nasjonalt tilskudd var ikke tilstrekkelig til å stanse reduksjonen av bl.a. tallet på sidet trønder- og nordlandsfe (STN). Etter at regionalt tilskudd ble innført har nedgangen i bevaringsverdige storferaser stoppet opp i Sør-Trøndelag. Regionalt tilskudd utjevner forskjellen i inntekt mellom gamle raser og moderne melkekyr. Den samme virkningen har tilskudd til de bevaringsverdige sauerasene.

Tilskuddet til bevaringsverdige husdyr har ført til større interesse for disse rasene. Det å ta vare på de genetiske ressursene, også når det gjelder husdyr, er en viktig del av ivaretagelsen av det biologiske mangfoldet.

For å gjøre håndteringen av kravet om 7/8-dels raserenhet for de bevaringsverdige sauerasene enklere, foreslår vi at det innføres krav om deltakelse i sauekontrollen.

Konklusjon

Ordninga videreføres som den er. For sau innføres i tillegg krav om deltakelse i sauekontrollen.

8.8 Tilskudd til seterdrift

Fra og med 2013:

Drift av enkeltseter med melkeproduksjon

Drift av fellesseter med melkeproduksjon

Drift av enkeltseter med foredling

Drift av fellesseter med foredling

I 2011 ble det utbetalt kr 3 276 000,- til 84 enkeltseter, kr 436 331,- til 20 fellesseter, kr 730 838,- til 19 fellesseter godkjent som enkeltseter og kr 60 000,- til 12 setre med kommersiell foredling. Endelige satser ble hhv. 39 000, 22 000, 39 000 og 5 000 kr.

Årets evaluering av tilskuddsordningen gav få tilbakemeldinger. Av de kommunene som gav tilbakemelding var det enighet om at tilskuddordningen må videreføres.

På tross av at satsene til enkeltseter er økt fra 30 000 kr i 2007 til 39 000 kr i 2011 har det vært en tilbakegang på hele 25 enkeltseter i perioden. Dette er en tilbakegang på 23 %. Ut i fra den store tilbakegangen av enkeltseter i perioden er det vanskelig å konkludere med at økning i tilskuddssatsen har hatt betydning for omfanget av enkeltseter i fylket.

Denne samme nedgangen registreres også for fellesseter og fellesseter godkjent som enkeltseter. Også setre med kommersiell foredling har hatt en markant nedgang i antallet og er redusert fra 18 til 12, som tilsvarer en avgang på 33 %.

I perioden 2007 til 2011 er antallet melkeprodusenter i fylket redusert fra 1119 til 995 brukere som tilsvarer en avgang på 169 produsenter dvs. 15 % reduksjon. Det kan derfor synes som om nedgangen i antallet søkere om setertilskudd henger sammen med det totale antallet melkeprodusenter.

Konklusjonen er derfor at selv om ordningen vurderes å være kostnadseffektiv har den ikke greid å bidra til en stabilisering av seterdrifta i fylket. I mangel på tilbakemeldinger i forbindelse med revisjonen er det vanskelig å vurdere om størrelsen på satsene er avgjørende for om setringen ville ha blitt videreført av de som i perioden har avviklet. For å sikre opprettholdelsen av antallet setre med videreforedling i seterfylket Sør-Trøndelag, vurderes det likevel at satsen må økes vesentlig for å kunne utgjøre en økonomisk forskjell.

En økning i satsene på kr 5 000,- for enkeltseter og fellesseter godkjent som enkeltseter, samt kr 7 500,- for setre med lokal foredling, vil gi en ekstrakostnad på kr 720 000,- med bakgrunn i antallet søknader pr. 2011.

Konklusjon

Tilskuddsordningene til setring videreføres. For å møte den negative utviklinga for seterdrifta økes satsene for enkeltseter og fellesseter godkjent som enkeltseter, samt for setre med lokal foredling.

8.9 Tilskudd til skjøtsel av setervoller

Fra og med 2013:

Skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap

Gjennom ordningen ble det søkt tilskudd på 85 setervoller under 3 dekar og 490 setervoller over 3 dekar, til sammen 5 905 dekar i 2011. Tilskuddet utgjorde henholdsvis 1 000 og 2 000 kr pr. setervoll, totalt 85 000 og 980 000 kr. Tilskudd til setervoller ble innført i 2009 og det ble da omsøkt 66 setervoller under 3 dekar og 345 setervoller over 3 dekar. Antallet setervoller som blir slått eller beitet har økt betraktelig siden tilskuddet ble innført i 2009.

Som en tilpasning til RMP-menyen endres tilskuddet fra å gjelde pr. setervoll til pr. dekar. Ny dekar-sats foreslås til kr 350,-. Det gis tilskudd for maks 5 daa pr. setervoll, men ingen avgrensning i antall setervoller man kan få tilskudd for å skjøtte.

Konklusjon

Ordningen videreføres med tilpasninger til RMP-meny. Utmålingsenheten endres til daa i stedet for antall setervoller.

8.10 Tilskudd til hesjing

Fra og med 2013: Hesjing

Tilskudd til hesjing ble innført som ny ordning ved forrige revidering av RMP. I 2011 fikk 198 foretak tilskudd. Totalt ble det utbetalt tilskudd på over 880 000 kr fordelt på 1621 daa areal. Dette er mer enn det dobbelte av hva vi budsjetterte med da ordningen ble innført. Flere kommuner har gitt tilbakemelding om at flere hesjer nå enn tidligere.

Enkelte kommuner og lokale bondelag har gitt tilbakemeldinger om at denne ordningen bør fjernes eller nedprioriteres. Hovedårsaken til dette er, slik vi forstår det, at det er behov for å styrke andre ordninger som støtter opp om mer ordinær jordbruksdrift.

Sør-Trøndelag fylkeskommune har anbefalt at tilskuddsordningen for hesjing blir videreført. I følge fylkeskommunen er hesjing en vesentlig del av kulturlandskapet i Trøndelag og har stor betydning for opplevelsen av kulturlandskapet i vår region. I følge flere kommuner har tilskuddsordningen også betydning for at små arealer skal bli drevet.

Vi mener det er positivt at landbruket i regionen har vist så stor interesse for å ivareta egne synlige kulturminner gjennom mer hesjing. Metoden er også miljøvennlig, noe som er i tråd med formålet for RMP. Ut fra behovet for å styrke de øvrige ordningene i RMP foreslår vi å videreføre ordningen, men med omtrent halvert tilskuddsats (250 kr/daa mot 545 kr/daa pr. d.d.). De aller fleste som søker om tilskudd til hesjing søker om mindre enn 10 daa. Noen få, bl.a. i Rørosdistriktet, har mer enn 20 daa. Vi mener 20 daa-grensa kan fjernes da det vil bety lite budsjettmessig, samtidig som det vil være positivt for de få det gjelder og trolig kommer til å gjelde. Med disse endringene regner vi med at omfanget på hesjing vil være omtrent det samme i 2013 som det var i 2011.

Konklusjon

Tilskuddet til hesjing videreføres, men satsen settes ned fra 545 kr/daa til 250 kr/daa samtidig som øvre grense på 20 daa fjernes.

8.11 Tilskudd til skjøtsel av arkeologiske kulturminner på innmark

Fra og med 2013:

Skjøtsel av gravminne

Skjøtsel av gravfelt

Skjøtsel av andre automatisk fredede kulturminner

I 2011 er det utbetalt 110 740 kr til 226 arkeologiske kulturminner gjennom denne ordninga, med en sats på 490 kr/stk. Summen er relativt stabil. Ordninga ser ut til å ha hatt effekt ved at det nå finnes flere synlige kulturminner på innmark. Dette er ei lite ressurskrevende ordning i forhold til miljøgevinsten.

Ifølge regional kulturminnemyndighet, Sør-Trøndelag fylkeskommune, er det helt klart at dette er en svært gunstig ordning som bør videreføres. Det er likevel mange arkeologiske kulturminner som ligger på innmark som ikke blir skjøtta og som det dermed ikke søkes tilskudd til. Sannsynligvis ligger mye av forklaringa i at mange grunneiere er skeptiske til å melde fra om funn av fornminner på sin eiendom, fordi de feilaktig tror at de kan bli ansvarlige for kostnader i forbindelse med utgraving. Det er generelt lite kunnskap om regelverk innenfor feltet arkeologi, og det er stort behov for opplysning og informasjon.

Fylkesmannen mener at ordninga bør videreføres slik den er i dag. Det er imidlertid behov for å gjøre en del tilpasninger til RMP-menyen. I den er aktivitetsområdet automatisk fredete kulturminner delt inn i tre typer tiltak: skjøtsel av gravminne med utmålingsenhet antall, skjøtsel av gravfelt med utmålingsenhet daa og skjøtsel av andre automatisk fredete kulturminner med utmålingsenhet daa. For de to sistnevnte tiltakene er det mulig å differensiere satser mellom beite og slått. Dersom det er et enkelt gravminne kan vi gjøre det på samme måte som tidligere, dvs. gi 490 kr/stk. For de to andre ser vi ikke for oss å differensiere mellom slått og beiting selv om slått er mer arbeidskrevende. Dette fordi vi ønsker å stimulere til beiting, som i følge Fylkeskommunen er en svært god skjøtelsesmetode for bevaring av arkeologiske kulturminner på innmark. I tillegg er den mer effektiv, noe som gjør at vi får mer skjøtsel for pengene.

Vi ser i denne omgang ikke for oss å bruke mer midler på ordningen enn tidligere. Det vil bli behov for ei avgrensning i forhold til hvor stort areal som skjøttes. Her foreslår vi at det er det freda arealet som er tilskuddsberettiget, og dette går fram som et polygon i Askeladden. Dessverre går ikke arealstørrelsen direkte fram der. I tillegg kan kommunene godkjenne et noe større areal dersom dette er viktig for et helhetlig kulturmiljø eller for å få frem kulturminnet i landskapet. Den øvre grensa på 20 kulturminner som var tidligere går nå over til å være ei grense på 20 daa. Som tidligere må kulturminnene og arealet som skal skjøttes avmerkes på miljøplankartet. Til forskjell fra tidligere vil det nå kreves at kart og miljøplan trinn 2 med plan for skjøtsel av arealet legges ved søknaden. Dette har vært tatt opp tidligere også, men vi synes tiden er inne nå som deler av ordningen vil ha daa som utmålingsenhet. Det er en utfordring å beregne hvor stort tilskuddet kan bli pr. daa, siden tilskuddsordningen til nå har vært pr. kulturminne og vi ikke har noen oversikt over hvor mange daa som blir skjøtta. Trolig blir det ikke så helt feil å si 1 daa pr kulturminne og dermed 490 kr pr. daa. Sammenlignet med enkelte andre fylker som tidligere har gitt tilskudd pr. daa blir dette sånn midt på treet.

Til nå har RMP-regelverket vært utformet slik at man kan motta tilskudd til skjøtsel av arkeologiske kulturminner på innmark samtidig som man mottar tilskudd til bratt areal, prioriterte beitelandskap, sommerbeite på øyer og holmer, gammel kulturmark og setervoller. Dette har nok vært gjort ubevisst. Nå når det blir gitt tilskudd pr. daa for deler av ordningen, mener vi ordningene bør utelukke hverandre, slik det blir gjort ellers i miljøprogrammet.

Konklusjon

Ordningen videreføres med tilpasninger til RMP-menyen. Dette innebærer at for skjøtsel av enkelt-gravminner gis tilskuddet pr. kulturminne. For skjøtsel av de andre kulturminnene i ordningen, herunder gravfelt, gis tilskuddet pr. daa som skjøttes for inntil 20 daa per foretak. Tilskuddet pr. daa settes likt tilskuddet pr. kulturminne. Det stilles krav om at kart og miljøplan trinn 2 med skjøtselsplan skal legges ved søknaden.

8.12 Tilskudd til vedlikehold av turstier i jordbrukets kulturlandskap

Fra og med 2013:

Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet

Ordningen med tilskudd til skjøtsel av turstier i jordbrukets kulturlandskap har vært relativt lite benyttet i Sør-Trøndelag siden den ble innført for fire år siden. Kun 60 foretak i Sør-Trøndelag mottok slik støtte i 2011. Til sammen ble det utbetalt kr 235 610,- til vedlikehold av turstier i Sør-Trøndelag i 2011 gjennom denne ordningen.

Fra sentrale myndigheter er det poengtert at en må prioritere tilgjengelighet til jordbrukets kulturlandskap, spesielt nært tettsteder der en har de store befolkningsmassene. Rogaland har løst dette med å ta i bruk gradert tilskuddsats avhengig av avstand til tettsted. I Sør-Trøndelag har vi ikke hatt slik gradering av satsen. Her ser vi også at kommuner med lav befolkningstetthet, for eksempel Frøya, har benyttet seg like godt eller mer av ordningen i denne perioden enn eksempelvis Trondheim kommune.

Fylkesmannen har i 2012 gjennomført noen foretakskontroller på ordningen. Vi ser at ordningen har vært praktisert noe ulikt, og at det er vanskelig for kommune og brukere å følge opp enkelte av vilkårene som er satt for ordningen. Dette gjelder blant annet vurdering av om sti/vei er innenfor formålet med ordningen og vurdering av om kravet til merking i terrenget og på offentlig turkart er oppfylt.

Rundskriv nr. 7/2005 fra SLF gjelder forvaltning av forskrift om spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL). Her åpnes det opp for at SMIL-ordningen også *kan* brukes til vedlikehold av turstier i kulturlandskapet. Vi viser her til det som står på s. 7 i rundskrivet under overskriften ”Tiltak som tilrettelegger for større tilgjengelighet og opplevelse i landskapet”. Vi vurderer det slik at bruk av SMIL til vedlikehold av turstier i kulturlandskapet gir oss mulighet til mer målrettet bruk av virkemidlene for å ivareta turstier i jordbrukslandskapet der det er størst behov.

Vi ser at formålet med ordningen er bra ut fra et folkehelseperspektiv og at skjøtsel av turstier vil øke tilgjengeligheten i jordbrukets kulturlandskap. Ut fra erfaringer med ordningen inneværende periode, og muligheten for å ivareta vedlikehold av turstier gjennom målrettet bruk av SMIL, samt behovet for å styrke andre ordninger i RMP mener vi likevel det er riktig å fjerne ordningen. Vi ønsker imidlertid å la ordningen gjelde i 2013 slik at vi får informert kommuner og grunneiere tilstrekkelig om at SMIL-ordningen kan benyttes til vedlikehold av turstier i jordbrukslandskapet. Fra og med 2014 vil vi også prioritere SMIL-midler til kommuner som har behov for vedlikehold av turstier som blir mye brukt.

Konklusjon

Tilskuddordningen til skjøtsel av turstier i jordbrukets kulturlandskap videreføres i 2013, men fjernes fra og med 2014.

8.13 Tilskudd til endra jordarbeiding

Fra og med 2013:

Ingen/utsatt jordarbeiding

Direktesådd høstkorn

Fangvekster sådd sammen med vekster

Fangvekster etter høsting

Grasdekt vannvei

Vegetasjonssone

Denne ordninga er den største regionale miljøtilskuddsordninga med i overkant av 7,6 millioner kroner i 2011. Nesten 100 000 av fylkets ca. 173 000 daa kornåker overvintres som stubbåker, noe som tilsvarer 58 %. Det er grunn til å anta at omfanget av overvintrende stubbåker ikke hadde vært så stort uten dette tilskuddet. Omfanget har gått noe opp de senere årene til tross for at satsene har gått ned.

I enkelte av kornkommunene har ordninga svært stort omfang. Det gjelder særlig delordninga stubbåker. I Ørland er omtrent alt kornareal upløyd over vinteren. I de store kornkommunene Trondheim og Melhus har ordninga mindre omfang. Dette skyldes hovedsakelig at det er mer leirjord i disse kommunene. Relativ høy andel deltidsbrukere og mye leiejord forsterker dette bildet.

Det antas også at det er tilskuddsordningen som har vært hovedårsaken til at problemet med arealavrenning er mindre nå enn før den ble innført som nasjonal tilskuddsordning. Fortsatt er det slik at ikke alle vassdrag i fylket har akseptabel vannkvalitet.

Klimaendringer med mer nedbør og mildere vintre med kortere frostperioder bidrar til økt avrenning. Vannforskriften medfører strenge krav til redusert avrenning til sårbare vassdrag. På bakgrunn av dette ønsker vi i denne omgangen økt fokus på forurensning. I tillegg til å være viktig med tanke på vannforurensning, bidrar endra jordarbeiding også positivt i klimasammenheng og i forhold til vinderosjon, samt at upløyde jorder er mer egna for aking, skigåing og lignende vinterstid.

Økte satser for grasdekte vannveier og vegetasjonssoner og innføring av vegetasjonssoner for potet og grønnsaker i tillegg til korn

Antall meter omsøkt i 2011 var 3 144 og 2 615 for henholdsvis grasdekte vannveier/striper og grasdekte buffersoner (vegetasjonssoner), noe som utgjorde i overkant av 30 000 kr totalt for disse to tilskuddsordningene. Gjennom å øke satsene fra 6 kr til 10 kr pr meter for begge ordninger, håper vi at interessen øker. Våre satser er relativt lave i forhold til andre fylker. Endringen er beregnet til å utgjøre et merforbruk på ca. 25 000 kr. Fortsatt krav om 10 m bredde.

Vi ser behov for å presisere hva vegetasjonssoner er. I veilederen for de regionale miljøtilskuddene står det i dag at grasdekte buffersoner (vegetasjonssoner) er ugjødsle og usprøyta grassoner med minimum 10 meter bredde, som ligger langs vassdrag. Det står at de ikke kan starte lenger unna vassdrag enn 20 meter (målt i horisontalplanet). Det bør her presiseres at det mot vannkanten skal være en sone på minimum 2 meter med areal som ikke jordarbeides, jfr. vannressursloven. Dette arealet er ikke en del av 10-metersbeltet. På møte med ressurgroupe miljø var det noen som mente vegetasjonssonene burde kunne gjødsles noe, da det var en fordel at de var i god vekst for å kunne ta opp næringsstoffer fra avrenninga. En skulle i utgangspunktet tro at det var nok næring i avrenninga til å oppnå dette. Så lenge vi ikke har dokumentasjon på at dette anbefales lar vi kravet om å ikke gjødsle stå.

Til nå har vi gitt støtte til grasdekte vannveier/striper i både åkerareal og ompløyd eng. I den nasjonale RMP-menyen er det to tiltaksklasser, korn og potet/grønnsaker, og ikke lenger mulig å gi til ompløyd eng. Også for vegetasjonssoner er det de to tiltaksklassene. I dag har vi bare tilskudd til korn. Vi velger å innføre tilskudd til potet/grønnsaker også. Vi tror ikke dette vil ha så stor betydning for budsjettet.

Økning i satser for arealer med stor og svært stor erosjonsrisiko

Til nå har vi hatt følgende inndeling i forhold til satser: liten/middels, stor og svært stor erosjonsgrad. For alle klassene har satsene gått ned siden 2006. Omfanget har gått noe opp de senere årene til tross for at satsene har gått ned. Stadig lavere satser er ingen holdbar utvikling og vi ser derfor behovet for å øke budsjettet for denne ordningen. En sterkere prioritering innen stubbåkerordningen er også en mulighet dersom man ikke ønsker å øke budsjettet. Det har kommet innspill om å ta bort laveste tilskuddsklasse.

Vi foreslår å øke satsene for de høyeste erosjonsrisikoklassene, svært stor fra 134 til 140 kr pr. daa og stor fra 109 til 115. Videre foreslås å opprettholde satsen på 54 kr pr daa for både liten og middels.

Til sammenligning har de fleste andre fylker tidligere hatt relativt lavere sats for liten (Nord-Trøndelag og Telemark har 0) og relativt høyere sats for de andre klassene enn det vi har hatt. I Nord-Trøndelag har de en oppjustering til middels erosjonsklasse for flom- og vindutsatte arealer.

Det er stor usikkerhet i forhold til de budsjettmessige utslagene av foreslåtte endringer for denne ordningen, først og fremst fordi det er vanskelig å forutsi hvor mye interessen vil øke som følge av økte satser.

RMP-menyen legger opp til muligheten for en todelt forvaltning, slik at man kan differensiere mellom vassdrag med dårlig tilstand og de andre vassdragene. I Sør-Trøndelag har vi imidlertid ikke god nok dokumentasjon på tilstanden i vassdragene til å innføre dette i denne omgang. Men dette er noe vi ønsker å jobbe for å innføre framover. Dersom vi i løpet av denne programperioden får god nok dokumentasjon for vassdragene, kan det være aktuelt å differensiere før neste revidering. Regelverket for RMP må derfor utformes på en måte som gjør det mulig.

Enkelte har på regionmøtene ytret ønske om å vektlegge vind. I Sør-Trøndelag har dette vært vurdert tidligere, men man har valgt å ikke ta det med av budsjettmessige grunner. Det ville også medført mye ekstra arbeid for kommunene. Vi har derfor heller valgt å ha tilskudd til alle erosjonsklasser og samme sats for liten og middels.

Andre forslag har vært innføring av ugjødselrandsoner i eng mot vassdrag med dårlig tilstand, og hvor jordbruk utgjør en vesentlig belastning, samt utsatt omlegging av eng mot vassdrag med dårlig tilstand. Begge deler kunne vært aktuelt, men forutsetter igjen bedre oversikt over tilstanden i vassdragene enn vi har pr. d.d.

Fjerne kravet om tilskudd til de mest erosjonsutsatte arealene som foretaket disponerer

I veiledningsheftet for RMP (2012) står følgende: «Det gis i hovedsak tilskudd til de mest erosjonsutsatte arealene foretaket disponerer gjennom denne ordninga. Søknaden kan avslås hvis det er åpent åkerareal på eiendommen som er vesentlig mer erosjonsutsatt enn det omsøkte». Denne bestemmelsen har vært med siden den gangen ordninga var nasjonal. I forbindelse med evalueringen av RMP i 2008 kom det fram at denne bestemmelsen ikke blir

praktisert i flere av kommunene i Trondheimsområdet. Der er det brukere som ønsker å la deler av kornarealet ligge i stubb over vinteren, mens den stiveste leirjorda pløyes om høsten for å oppnå best mulig oppsmuldring ved hjelp av telen. Disse brukerne ville trolig ikke ha benyttet seg av ordninga om dette kravet var blitt håndheva. Vi velger å fjerne denne bestemmelsen. Dette vil også bety en forenkling av regelverket. Vi antar at det ikke vil gi så store budsjettmessige utslag.

Konklusjon

Satsene for grasdekte vannveier og buffersoner økes fra 6 til 10 kr. I tråd med RMP-meny gis det ikke lenger tilskudd til grasdekte vannveier i ompløyd eng. Vi utvider vegetasjonssoner til å gjelde for potet/grønnsaker i tillegg til korn.

For arealer med utsatt jordarbeiding foreslås økt budsjett der satsene økes for svært stor og stor erosjonsgrad. Kravet om tilskudd til de mest erosjonsutsatte arealene som foretaket disponerer fjernes.

8.14 Tilskudd til ugrasharving

Fra og med 2013: Ugrasharving

I 2011 ble det utbetalt kr 192 840 kr til 4 821 daa som ble ugrasharva, noe som tilsvarer 2,8 % av kornarealet i fylket. Antall daa går litt opp og ned fra år til år, men omfanget av ugrasharving er lite og ser heller ut til å være avtagende enn økende.

Ordninga vurderes å bidra til at kornproduksjonen i fylket utvikler seg i mer miljøvennlig retning gjennom redusert bruk av plantevernmidler. Miljøeffekten vurderes som god i forhold til ressursene som går med til forvaltninga av ordninga.

Vi foreslår å øke satsen til ugrasharving fra 40-50 kr/daa (som var den opprinnelige satsen i 2006). Å øke satsen vil medføre ca. 50 000 kr mer i tilskudd.

Konklusjon

Tilskuddsordninga videreføres. Satsen økes fra 40 til 50 kr/daa.

9 Nye tilskuddsordninger i RMP

9.1 Spredning i vår/vekstsesong - prøveordning

For å bedre utnyttelsen av husdyrgjødsel, har det siden 2008 vært etablert en pilotordning med tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel i 5 fylker. Sør-Trøndelag har ikke vært pilot. Pilotordningen utfases etter 2012. Samtidig blir det mulig for fylkene å tilgodese slike tiltak innen RMP. Det pågår en gjennomgang av forskrift som regulerer lagring og spredning av husdyrgjødsel og av regelverket for gjødslingsplan. Utfallet av dette arbeidet vil være grunnlag for videre utvikling av tilskudd til miljøvennlig gjødselspredning.

Som det går frem av RMP-menyen kan følgende tiltak gis støtte gjennom regionalt miljøprogram: nedlegging eller nedfelling, bruk av tilførselsslanger, spredning med rask nedmolding eller spredning i vår/vekstsesong. Hovedformålet er å redusere utslipp til luft, herunder klimagassutslipp og luftforurensninger som ammoniakk med påfølgende

nitrogennedfall og overgjødning i naturen. For øvrig kan alle tiltak være gunstige for vannmiljø, og dermed av interesse der man har vannmiljøutfordringer.

Av SLF's evalueringsrapport for pilotordningen med miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel går det fram at tiltakenes innvirkning på ammoniakk og avrenning kan være begrenset hvis man ikke samtidig ivaretar gjødsla godt for øvrig. Det gir grunn for at tiltakene følges opp med virkemidler og vilkår som sikrer riktig lagring, næringsbalanse (gjødslingsplan), spredetidspunkt og optimale spreddeforhold. I særlig sårbare/utsatte vannområder kan det være grunn til å ha vilkår om at foretaket ikke får spre nær vassdrag.

Vi ser av evalueringsrapporten at dette er ordninger det blir svært kostbart å innføre generelt. Siden totalpotten ikke øker ville det betydd store omprioriteringer. Vi kunne begrensa det til vassdrag med dokumentert dårlig vanntilstand, men underlaget for å sortere mellom vannforekomster er litt spinkelt enda. Vi ønsker derfor som et prøveprosjekt å tilrettelegge for en ny ordning i RMP. Vi ønsker å velge ut 1-3 vassdrag i fylket som har utfordringer med vannkvaliteten og der jordbruket, og da særlig husdyrgjødsel, utgjør en vesentlig belastning. Nord-Trøndelag gjør det samme med Hotran-vassdraget. Det vil bli lagt vekt på at vassdragene er relativt godt dokumenterte. Bønder som driver arealer i nedslagsfeltet til disse vassdragene kan søke om tilskudd for bedre bruk av husdyrgjødsel på disse arealene. Dette vil først og fremst gå på spredning i vår/vekstsesong på eng. Følgende vilkår stilles:

- Minste spredmengde er 5 kg total-N pr. dekar
- Husdyrgjødsel spres i vår/vekstsesong (hva vi mener med dette vil bli nærmere spesifisert i RMP-regelverket)

Prøveordningen må evalueres, og erfaringene her vil vise om dette er noe som bør gjennomføres i større omfang ved neste revidering, eventuelt et justert opplegg.

Vi setter av en sum på 500 000 kr til sammen for denne og ordningen med tilskudd til bruk av tilførselsslanger. For spredning i vår/vekstsesong vil tilskuddet være i størrelsesorden 30 kr pr. daa. På bakgrunn av denne satsen og nærmere beregning av areal for hvert enkelt vassdrag vil vi komme frem til hvor mange vassdrag det er rom for å ha med i ordningen. Dersom det kommer krav i regelverket for spredning av husdyrgjødsel, som er like strenge eller strengere enn kravene i denne ordningen, vil Fylkesmannen trolig ta bort tilskuddsordningen selv om det ikke er et «revisjonsår» (hvert 4. år).

Konklusjon

Det innføres tilskudd til spredning av husdyrgjødsel på eng i vår/vekstsesong som en prøveordning for 1-3 vassdrag i fylket fra og med 2013.

9.2 Bruk av tilførselsslanger – prøveordning

For de samme arealer som omtalt i kap 9.1 gis tilskudd til bruk av tilførselsslanger som et tillegg til spredning av husdyrgjødsel i vår/vekstsesong. For bruk av tilførselsslanger vil tilskuddet være i størrelsesorden 35 kr pr. daa, som kommer i tillegg til ca. 30 kr pr daa for spredning i vår/vekstsesong.

Konklusjon

Det innføres tilskudd til bruk av tilførselsslanger som en prøveordning på de arealer som mottar RMP-tilskudd til spredning i vår/vekstsesong.

10 Foreløpig budsjett for 2013

Tilskuddsordning	Utmålingsenhet	Sats	Ant. Enheter	Sum
Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap - øyer/holmer/veiløse områder	Dyreenheter	150	2700	405000
Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap - areal med spesielle verdier	Dyreenheter	80	7500	600000
Skjøtsel av bratt areal	Daa	240	10300	2472000
Drift av beitelag	Dyretall sau/geit	10	113000	1130000
	Dyretall hest/storfe	20	3670	73400
Skjøtsel av slåttemark og slåttemyr - utvalgte naturtyper	Daa	1000	100	100000
Skjøtsel av kystlynghei	Daa	20	12500	250000
Beite av kystlynghei	Dyreenheter	300	1000	300000
Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer	Daa	1000	400	400000
Beite av biologisk verdifulle arealer	Daa	180	10000	1800000
Bevaringsverdige husdyrraser	Dyretall sau	180	1200	216000
	Dyretall storfe	1800	360	648000
Drift av enkeltseter med melkeproduksjon	Antall	45000	103	4635000
Drift av fellesseter med melkeproduksjon	Andel	22000	20	440000
Drift av enkeltseter med foredling	Antall	12500	12	150000
Skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap	Daa	350	2500	875000
Hesjing	Daa	250	1600	400000
Skjøtsel av gravminne	Antall	490	30	14700
Skjøtsel av gravfelt	Daa	490	100	49000
Skjøtsel av andre automatisk fredede kulturminner	Daa	490	100	49000
Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet	Meter	5	50000	250000
Ingen/utsatt jordarbeiding	Daa svært stor	140	11000	1540000
	Daa, stor	115	19000	2185000
	Daa, liten/middels	54	72000	3888000
Direktesådd høstkorn	Daa	40	100	4000
Fangvekster	Daa	66	7800	514800
Grasdekt vannvei	Meter	10	3500	35000
Vegetasjonssone	Meter	10	3000	30000
Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel – prøve	Daa			500000
Ugrasharving	Daa	50	4900	245000
Sum				24198900
Buffer				401100
Fylkespott				24600000

11 Kobling mellom RMP og SMIL

I årene etter at RMP ble innført har vi opplevd at kommunene og gårdbrukerne i økende grad prioriterer i tråd med RMP, ved å gjennomføre SMIL-tiltak som igjen løser ut RMP-tilskudd. Vi mottar årlige rapporter fra kommunene om dette i forbindelse med innsending av behov for SMIL-midler for kommende år. Eksempler på dette er bruk av SMIL-midler til rydding og gjerding av gammel kulturmark, som i etterkant gis *Tilskudd til skjøtsel av gammel kulturmark* årlig gjennom RMP. En del kommuner har også brukt av sine SMIL-midler til å

gjennomføre kartlegging av uregistrerte slåtte- og beitearealer, for å få disse inn som tilskuddsberettigede arealer i den RMP-ordninga. Flere tilvokste arkeologiske kulturminner er blitt rydda ved hjelp av SMIL-midler og har dermed kommet inn under *Tilskudd til skjøtsel av arkeologiske kulturminner*. Det er også innvilga midler til sperregjerder og sanketrøer i utmark, som igjen har gagna beitelagene som søker støtte gjennom RMP.

Størstedelen av SMIL-midlene i fylket blir brukt til kulturlandskapstiltak som gjerding og rydding av gammel kulturmark, samt til restaurering av verneverdige bygninger. Gjennom arbeidet med vannforskriften kan vi forvente at det blir behov for en dreining av virkemiddelbruken mot erosjonsforebyggende tiltak og tiltak mot forurensning fra jordbruket. I flere vannområder jobbes det fremdeles med å kartlegge situasjonen, og behovet for midler til hydrotekniske tiltak (utbedring av eksisterende anlegg for å hindre erosjon) vil først være klart når denne kartlegginga er gjennomført.

12 Retningslinjer for fordeling av SMIL-midler til kommunene

Fylkesmannen skal bidra til at kommunene prioriterer SMIL-tiltak med best mulig miljøeffekt og at forvaltning av midlene medfører aktivitet.

Kommunene sender hvert år inn oppdaterte tiltaksstrategier og planer for tiltak med anslåtte kostnader og behov for midler for kommende år. Ved fordeling av fylkespotten mellom kommunene, vil Fylkesmannen i Sør-Trøndelag legge vekt på følgende forhold:

- Miljøutfordringene knyttet til jordbruket i kommunen er vurdert og beskrevet i kommunens tiltaksstrategi. Planlagt bruk av virkemidlene er satt inn i en sammenheng, gjerne gjennom kommunens landbruksplan, samt at signaler fra regionalt miljøprogram er fulgt opp
- Gode lokale prosesser, som innebærer forankring hos politikerne, tverrfaglig involvering internt i kommunen, involvering av næringa og eventuelt andre ressurspersoner, aktivitet og engasjement
- God måloppnåelse og gjennomføringsgrad
- Gode samarbeidsprosjekter mellom kommuner
- Prosjekter/tiltak som samsvarer med kravene i aktuelle forskrifter
- Mest mulig målretta innsats pr. krone
- Planer om tiltak mot forurensning
- Planer om opprustning eller vedlikehold av turstier som blir mye brukt, særlig fra og med 2014
- Grøfting vil bli prioritert ut fra behovet for grøfting og potensialet for matproduksjon

13 Ivaretagelse av informasjon/kommunikasjon knytta til RMP

Vi har følgende planer for informasjon om videreføring av og endringer i RMP-ordningene:

- Fortløpende oppdatering av internettsida for RMP
- Informere kommunene og landbruksrådgivinga på møter
- Lage en lettfattelig infofolder om tilskuddsordningene, som sendes til samtlige bønder før våronna
- En eller flere artikler i Landbrukstidende til våren om endringene
- En kort presentasjon av tilskuddsordningene i landbruksrådgivingas meldingsblad
- Oppfordre landbruksrådgivinga til å arrangere markdager og lignende med tema fra RMP
- Sende ut veiledningshefte før søknadsomgangene